

Szanowni Państwo –
Dyrektorzy szkół i placówek oświatowych,
Nauczyciele i Sprzymierzeńcy oświaty

Trzymacie Państwo w ręku kolejny numer „Forum Nauczycieli”, czasopisma, które – mamy nadzieję – jest inspiracją do nowych pomysłów, płaszczyzną wymiany doświadczeń, a także dyskusji na ważne i ciekawe tematy. A dyskusja, czyli dialog, to niezwykle ważny obszar w oświacie. Pewnie można zarzucić temu stwierdzeniu oczywistość. Przecież właściwie ciągle mówimy, gadamy, rozmawiamy, ponieważ w dużej mierze na tym polega nasza praca. Czy to jednak na pewno prawdziwy dialog? Zachętą do podzielenia się z Państwem tymi przemyśleniami był dla mnie udział w II Ogólnopolskim Forum Placówek Doskonalenia Nauczycieli. To spotkanie stanowiło okazję do dzielenia się doświadczeniem w zakresie prowadzenia dialogu edukacyjnego w regionach oraz wykorzystywania nowych form doskonalenia nauczycieli na rzecz podnoszenia jakości edukacji. Podsumowaniem wydarzenia niech będą słowa jednego z ekspertów Forum, Piotra Zamojskiego z Instytutu Pedagogiki Wydziału Nauk Społecznych Uniwersytetu Gdańskiego: *dialogowanie o edukacji w regionie pomaga społeczności oświatowej poznać się wzajemnie, spotkać się ze sobą, posłuchać się, doświadczyć zbieżności problemów, z którymi borykają się inni oraz poznać różne sposoby radzenia sobie z tymi problemami. Tworzy się w ten sposób kapitał społeczny ludzi edukacji, którzy poznają się wzajemnie i poszerzają – w ten sposób – zasób kontaktów i wiedzy, gotowych do uruchomienia w konkretnych sytuacjach problemowych. Dialog byłby zatem odpowiedzią na systematycznie niewykorzystywanie potencjału tkwiącego w różnorodnych zasobach ludzkich oświaty w regionie, a także stanowiłby okazję do uruchamiania współpracy różnych środowisk zaangażowanych w oświatę (szkoły, uczelnie, poradnie, biblioteki, placówki doskonalenia, JST, NGO, etc).*

Mówiąc o kapitale ludzkim, nie można pominąć znaczącej roli osób, które zarządzają oświatą. Współczesne społeczeństwo ma coraz większe oczekiwania wobec edukacji, świat stawia coraz więcej wyzwań, a codzienne życie oraz rynek pracy zmieniają się w ogromnym tempie. Jak poradzić sobie w takiej rzeczywistości? Aby efektywnie reagować na współczesne potrzeby oświaty, należy – zgodnie z założeniami projektu systemowego ORE i Uniwersytetu Jagiellońskiego *Przywództwo i zarządzanie w oświacie* – postawić dyrektorów i nauczycieli w centrum wszelkich zmian i reform mających na celu poprawienie jakości pracy systemów edukacyjnych oraz poszczególnych szkół. W ramach wspomnianego projektu wypracowano listę wartości, będących podstawą kształcenia i doskonalenia kompetencji przywódczych dyrektorów szkół i placówek. Na liście znalazły się: wolność, równość i sprawiedliwość społeczna, szacunek, zaufanie, odpowiedzialność, odwaga, uczciwość, rozwój i uczenie się, otwartość, dialog, służebność, partycypacja, różnorodność, refleksyjność. Każdy z nas dobrze zna znaczenie każdego z tych pojęć, jednakże co znaczą one dla systemu edukacji? – o tym warto rozmawiać. A zatem mamy dobry punkt wyjścia do ważnego oświatowego dialogu.

Z życzeniami na nowy rok szkolny –

Anna Zakrzewska-Zamora

dyrektor Regionalnego Ośrodka Doskonalenia Nauczycieli „WOM”
w Katowicach

Szanowni Państwo!

Czy w swoim uczeniu-nauczaniu na pewno kierujemy się aktualną i sprawdzoną wiedzą? Co (lub czyje zdanie) powoduje, że w gąszczu wielu teorii, stanowisk i poglądów na dany temat jedno z nich uznajemy za racjonalne i udowodnione, a inne nie? Oto pytania – jakże ważne w naszej nauczycielskiej profesji – na które staramy się odpowiedzieć w artykule otwierającym ten numer „Forum Nauczycieli”.

Wielość interpretacji i wielka liczba zmian charakteryzuje również prawo oświatowe. Jak sobie z nimi – praktycznie – poradzić podpowiada tekst z cyklu Porozmawiamy o ...

Kolejny raz dyrektorzy działający w Klubie Q Jakości dzielą się z Państwem swoimi doświadczeniami i pomysłami. Tym razem przedstawiają kilka narzędzi służących określeniu stopnia opanowania podstawy programowej i tworzeniu informacji zwrotnej dla ucznia.

Powracamy również do tematów związanych z kształceniem zawodowym. Piszemy o stosowaniu ocenianiu kształtującym w kształceniu umiejętności praktycznych oraz o wykorzystaniu metody tekstu przewodniego (tekst jest kontynuacją rozważań z poprzedniego numeru kwartalnika).

Jak można wykorzystać zasoby Filмотeki Szkolnej w edukacji filmowej podpowiada tekst kolejny.

Kontynuujemy cykl artykułów poświęconych edukacji regionalnej – jej wieloaspektowym wymiarze, różnych formach i znaczeniu w kształtowaniu osobowości młodych mieszkańców Śląska.

Na koniec – jak zwykle – znajdziecie Państwo nagrodzone scenariusze lekcji i zajęć oraz interesujące propozycje.

* * *

Wszystkim naszym Czytelnikom, Autorom, Współpracownikom życzymy dużo sił, zdrowia i jeszcze większej satysfakcji w nowym roku szkolnym!

Redakcja

W POSZUKIWANIU DOWODÓW

KRZYSZTOF BEDNAREK

Przyszło nam żyć w czasach natłoku, a nawet nadmiaru informacji oraz danych różnego pochodzenia. Stworzyło to wielką potrzebę nabywania i doskonalenia umiejętności ich selekcji oraz podejmowania na ich podstawie właściwych decyzji, a dalej konkretnych działań.

Problem ten dotyczy chyba wszystkich obszarów naszego życia. Zlekceważenie jego znaczenia, czy wręcz uciekanie od niego, może odbić się jednak szczególnie negatywnie w takiej dziedzinie, jaką jest edukacja.

W nie tak dawno przeczytanym wywiadzie¹ z dr Marzeną Żylińską – niezwykle popularną przedstawicielką równie popularnej neurodydaktyki – zauważyłem taki fragment.

Zdziwiło mnie, że neurodydaktyka jest nie tylko przeciw karom, ale też przeciw nagrodom – mówi dziennikarka, a na to dr Żylińska: Opiszę pani eksperyment: dwóm grupom przedszkolaków rozdano kredki i poproszono, by dzieci rysowały. W jednej grupie na tym komunikat się kończył. W drugiej za ładne rysunki obiecano nagrody. Dzieci, którym obiecano nagrody, raz dwa coś tam wykonały i zaczęły rozglądać się za tym, co dostaną. Dzieci, którym nic nie obiecano, rysowały długo i z dużo większym zaangażowaniem. Obiecana nagroda powoduje, że do mózgu idzie komunikat: widać ta czynność sama w sobie nie jest atrakcyjna. Dziecko zaczyna kombinować: zrobię to, jeśli mi się opłaca.

Nieco później przeczytałem artykuł Pauli Pilarskiej², z którego dowiedziałem się, że specjaliści od neuronauk znaleźli też

potwierdzenie dla kolejnej starej szkolnej prawdy – pochwały motywują uczniów do większego wysiłku. Co więcej, dowiedli, że wzmocnienia pozytywne przyczyniają się również do lepszego wykonywania działań. Jest w tym artykule też zawarta wyraźna zachęta skierowana do nauczycieli, aby robić z wyników odkryć naukowych praktyczny użytek (coraz częściej neuropychologowie (...) odkrywają zjawiska, które i my, nauczyciele, możemy wykorzystać w swojej pracy³).

Poczułem się lekko zmieszany, bo przytoczone wyżej opinie są do siebie w niejkiej sprzeczności. To mamy nagradzać, czy nie nagradzać? Chwalić, czy unikać tego? A może to neurodydaktyka tak się zmienia, że są już w niej dopuszczalne różne prądy, podejścia? Poza tym, jak odnieść taką wiedzę do już posiadanej o motywowaniu i do naszych doświadczeń?

Wiele wskazuje na to, że powyższa sytuacja pewnego dyskomfortu poznawczego⁴ nie jest aktualnie odosobniona. Piszę o tym np. w swoim niedawno opublikowanym, a bardzo ciekawym tekście Tomasz Garstka⁵, wskazując na liczne problemy z tzw. pseudonaukami. Sprawa wydaje się być o tyle ciekawa, że od niedawna mamy do wglądu nowy projekt⁶ rozporządzenia MEN dot. nadzoru pedagogicznego, który – co bardzo prawdopodobne⁷ – może wejść w życie już od nowego roku szkolnego. Jest w tym projekcie m.in. także propozycja pewnych zmian w dotychczasowym brzmieniu wymagań. A tak konkretnie chodzi tu o dopisanie w wymaganiu 12 (*Zarządzanie szkołą lub placówką służy*

jej rozwojowi) do charakterystyki poziomu, opisywanego teraz w projekcie jako wyższy (dotychczasowego B), sformułowania: *Zarządzanie szkołą lub placówką sprzyja wykorzystywaniu najnowszej wiedzy z zakresu pedagogiki, psychologii i nauk pokrewnych.*

Pojawia się zatem pytanie o to, kto ma być arbitrem w rozstrzyganiu spornych, jak się okazuje, sytuacji konfliktu w interpretowaniu owej najnowszej wiedzy z zakresu pedagogiki, psychologii i nauk pokrewnych? Skąd nauczyciele mają czerpać pewność, że to, co robią (próbują robić; co im się często zaleca; także sugeruje z zewnątrz) jest właśnie taką najnowszą i sprawdzoną – jak należy domniemać – wiedzą.

Kto ma być takim autorytetem?

Wydawałoby się, że to świat nauki może być jakoś szczególnie predestynowany do tej roli, ale tak się składa, że wydarzenia ostatnich tygodni akurat tej sugestii nie potwierdzają. Mam tu na myśli głośną sprawę listu Komisji Nauk Neurobiologicznych PAN do Ministra Edukacji Narodowej oraz innych instytucji świata edukacji⁸. List ten dotyczy oceny naukowej jakości bardzo popularnej w środowiskach oświatowych książki *Neurodydaktyka*⁹. Nie ma wciąż w tej sprawie jednomyślności i wygląda na to, że strony tego wydarzenia pozostają nadal przy swoich opiniach.

Powtarzam więc pytanie o to, do kogo ma ostatecznie należeć werdykt w sprawie odpowiedzi na pytanie o *najnowszą wiedzę z zakresu pedagogiki, psychologii i nauk pokrewnych*? A może taka perspektywa już aktualnie nie jest ważna? Zapewne znajdują się współcześnie zwolennicy i takiego stanowiska, choć wydaje się, że szkole nie powinno być specjalnie z nimi po drodze.

W poszukiwaniu rozwiązania – tego prawdziwie gordyjskiego węzła – trafiłem na intensywnie rozwijający się nurt EBP¹⁰ i jego pochodną EBT¹¹. W czelu-

¹ Niszczarka marzeń, „Gazeta Wyborcza – Duży Format” nr z 30.10.2014.

² P. Pilarska: *Neuronauki i wychowanie*, „Psychologia w Szkole” nr 1/2015.

³ Tamże.

⁴ L. Festinger: *Teoria dysonansu poznawczego*. Wyd. Naukowe PWN, Warszawa 2007.

⁵ T. Garstka: *Kryteria wyboru dobrego szkolenia*, „Dyrektor Szkoły” nr 9/2014.

⁶ Projekt nowego rozporządzenia dostępny pod adresem: <http://legislacja.rcl.gov.pl/projekt/12271107#12271107>

⁷ Niniejszy tekst jest napisany na przełomie kwietnia/maja 2015 r.

⁸ Dostęp do materiałów Polskiej Akademii Nauk pod adresem: <http://www.kneurobiologii.pan.pl/pl/aktualnosci-i-wydarzenia>

⁹ M. Żylińska: *Neurodydaktyka. Nauczanie i uczenie się przyjazne mózgowi*. Wyd. Naukowe Uniwersytetu M. Kopernika, Toruń 2013.

¹⁰ *Evidence-Based Practice* (praktyka oparta na dowodach).

¹¹ *Evidence-Based Training* (szkolenia oparte na dowodach).

ściach internetowych zasobów można na ten temat odszukać bardzo wiele interesujących i ważnych materiałów. Odwołam się teraz tylko do treści jednego z nich. Jest to dostępny w sieci wykład dra Tomasza Witkowskiego pt. *Dlaczego szukamy dowodów?*¹². Wykład został wygłoszony 27 marca 2014 r. we Wrocławiu podczas konferencji zorganizowanej przez Stowarzyszenie *Szkolenia Oparte Na Dowodach*¹³. W trakcie wykładu została zaprezentowana pewna piramida, która opatrzona przez wykładowcę adekwatnym komentarzem, przedstawia kolejne argumenty na rzecz hierarchii ważności dowodów, którymi należy się kierować w uznawaniu czegoś za racjonalne i udowodnione. U jej podstawy możemy odszukać *subiektywne doświadczenia*, których np. każdy z nauczycieli ma bardzo wiele. Czy to może jednak wystarczyć, aby mówić o tym jako o prawidłowości? Idąc dalej, mamy *opisy przypadków*, ale to wciąż tylko przypadki. Kolejna pozycja to *systematyczne obserwacje*, co do których mogą pojawić się

pytania i wątpliwości dotyczące ich reprezentatywności i porównywalności wykorzystanej metodologii ich przeprowadzania. Kolejna półka piramidy to *eksperymenty*. Tu liczy się ich wiarygodność, rzetelność, trafność. Najwyżej ulokowanym w prezentowanej hierarchii dowodów jest poziom *metaanaliz*. Jak mówi wykładowca – dr Tomasz Witkowski – jest to swego rodzaju spojrzenie z perspektywy wielu eksperymentów. Jak największej ich liczby oraz innych rzetelnych metodologicznie badań w poszukiwaniu ich wspólnego rdzenia, czyli kluczowego dowodu w danej sprawie, zagadnieniu, problemie.

W dostępnej, także w języku polskim, literaturze można coraz częściej spotkać tego typu opracowania, które właśnie wykazują cechy stosowania takiej *metaanalizy*. Lekturę właśnie takich pozycji warto wszystkim polecać¹⁴.

Uważam, że różne indywidualne poglądy każdego z nas, także nauczyciela, są do naszego prywatnego użytku. Natomiast w momencie podejmowa-

nia istotnych działań oraz publicznego przedstawiania treści, szczególnie edukacyjnych (szkolnych), należy oczekiwać, że zostaną one opatrzone stosowaną otoczką aktualnie obowiązujących ocen, opinii uznanych autorytetów, czy ich powszechnie szanowanych środowisk, organizacji. *Najnowsza wiedza z zakresu pedagogiki, psychologii i nauk pokrewnych* jest na pewno bardzo dynamiczna, ale byłoby lepiej, gdyby w określonym czasie, na **tu i teraz**, móc oprzeć się na jej głównym, zasadniczym i dowiedzionym nurcie.

Dla wzmocnienia (udowodnienia?) powyżej wyrażonej opinii, posłużę się cytatem z wystąpienia prof. Henryka Mizerka pt. *Evidence-Based practice w uczącej się szkole: Nauczyciel, mając na uwadze przede wszystkim dobro ucznia, korzystając z doświadczenia zawodowego w sposób obiektywny i skuteczny, poszukuje dowodów empirycznych potwierdzających słuszność przyjętych rozwiązań (...) problemów oraz podejmuje działania, które uzasadniają posiadane dane*¹⁵.

Krzysztof Bednarek jest konsultantem w Regionalnym Ośrodku Doskonalenia Nauczycieli „WOM” w Katowicach.

Z oferty RODN „WOM” w Katowicach na rok szkolny 2015/2016

■ STUDIA PODYPLOMOWE:

➤ Surdopedagogika (3 semestry)
Kontakt: Mariola Lux, tel.: 32 259 98 85,
e-mail: ml@womkat.edu.pl ➤ Terapia pedagogiczna (3 semestry)
Kontakt: Maria Syta, tel.: 32 259 98 85,
e-mail: msyta@womkat.edu.pl ➤ Wczesne wspomaganie rozwoju dziecka (3 semestry)
Kontakt: Renata Stanek-Kozłowska, tel.: 32 203 59 67 w. 217,
e-mail: rsk@womkat.edu.pl ➤ Tyflopedagogika (3 semestry)
Kontakt: Mariola Lux, tel.: 32 259 98 85,
e-mail: ml@womkat.edu.pl ➤ Studia podyplomowe pedagogiczne nadające kwalifikację do pracy pedagogicznej (3 semestry)
Kontakt: Marianna Kłyk, tel.: 32 203 59 67 w. 224,
e-mail: mk@womkat.edu.pl | <ul style="list-style-type: none"> ➤ Resocjalizacja z socjoterapią (3 semestry)
Kontakt: Krzysztof Bednarek, tel.: 32 203 59 67 w. 221,
e-mail: kb@womkat.edu.pl ➤ Edukacja i wspieranie rozwoju osób z autyzmem, zespołem Aspergera oraz innymi zaburzeniami (3 semestry)
Kontakt: Marianna Kłyk, tel.: 32 203 59 67 w. 224,
e-mail: mk@womkat.edu.pl ➤ Edukacja i rehabilitacja osób z niepełnosprawnością intelektualną z elementami andragogiki
Kontakt: Barbara Ziółkowska, tel.: 32 203 59 67 w. 224,
e-mail: zb@womkat.edu.pl ➤ Logopedia (4 semestry)
Kontakt: Barbara Ziółkowska, tel.: 32 203 59 67 w. 224,
e-mail: zb@womkat.edu.pl |
|---|--|

¹² Wykład dostępny pod adresem: <https://www.youtube.com/watch?v=e34w-Q7dXDY>

¹³ Więcej informacji o stowarzyszeniu pod adresem: <http://ebta.pl/>

¹⁴ Dobry przykład takiej lektury to: *Istota uczenia się. Wykorzystanie wyników badań w praktyce*. Red. H. Dumont, D. Istance, F. Benavides. Wolters Kluwer Polska, Warszawa 2013.

¹⁵ Dostęp do prezentacji z wykładu zamykającego konferencję *Jakość edukacji i/czy jakość ewaluacji? Ucząca się szkoła* w Zakopanem (12.04 – 15.04.2014 r.): <http://www.npseo.pl/data/various/files/Prezentacja%20Mizerek%2015%20kwietnia.pdf>

JUŻ SAM & WYGLĄDA JAK NARZĘDZIE TORTURY – Stanisław Jerzy Lec

EWA JAKUBOWSKA

Jak co roku, 1 września 2015 r. szkoły i placówki rozpoczną dziesięciomiesięczną pracę. Wszystko będzie przygotowane, a pracowite wakacje kadry kierowniczej i nauczycieli zaowocują zmianami statutów i szkolnych procedur. Każdy chciałby pracować w atmosferze bezpieczeństwa i spokoju. Przynajmniej legislacyjnego. Wiemy jednak, że jest to chyba niemożliwe. Znow dla wielu dyrektorów będzie to kolejny to rok oznaczony symbolem dużego „Z”.

Od kilku lat prawo w oświacie to jedna wielka zmiana. Wystarczy prześledzić liczbę nowych, zmodyfikowanych i zaktualizowanych ustaw i rozporządzeń powiązanych tematycznie lub resortowo z edukacją, a otrzymamy pokaźny zbiór. Podając za Kuratorium Oświaty w Katowicach¹: w roku szkolnym 2009/2010 były 44 zmiany, w 2010/2011 – 77 zmian, w 2011/2012 – 64 zmiany, 2012/2013 – 35 zmian, w 2013/2014 – 55 zmian a w okresie I – V 2015 r. – 31. Łącznie od 1 września 2009 r. do 11 maja 2015 r. dyrektor szkoły, przedszkola czy placówki 306 razy powinien był sprawdzić aktualność wewnętrznych procedur, zarządzeń i zaleceń. Owszem, nie wszystkie zmiany dotyczyły każdego dyrektora, ale samo pobieżne przeczytanie nowego aktu prawnego, przy tak ich dużej liczbie, zajęło trochę czasu. A przecież codzienność przedszkolno-szkolna jest na tyle dynamiczna, że teoretycznymi aspektami prawnymi organizacji placówki trudno zająć się w czasie, kiedy w szkole są dzieci, uczniowie i nauczyciele. Pozostaje czas zabrany rodzinie i przeznaczony teoretycznie na wypoczynek. Często musimy szybko znaleźć rozwiązanie codziennych okołoprawnych problemów.

Jak zatem sobie radzimy?

Najczęściej sięgamy do Internetu. Analizujemy mniej lub bardziej oficjalne strony, szukając wyjaśnień i komentarzy. Całe szczęście, jeśli na naszej ścieżce poszukiwań znajdują się Sejm RP, Ministerstwo Edukacji Narodowej, Centralna czy Okręgowa Komisja Egzaminacyjna, Kuratorium Oświaty czy Ośrodek Rozwoju Edukacji. Trochę gorzej, jeśli korzystamy wyłącznie z rad i objaśnień mniej nam znanych ekspertów i specjalistów.

Dodatkowym źródłem informacji są także przychodzące na szkolną (lub naszą prywatną) pocztę różnego rodzaju (i niestety poziomu) newslettery prawne, które często po kilku zdaniach i rozbudzeniu ciekawości rozpoczynającym się wyjaśnianiem problemu proponują nam kupno za kilkaset złotych kolejnego *niezbędnika*.

Ponieważ w przestrzeni wirtualnej jest nas dużo i większość z nas ma coś do powiedzenia, więc dyskutujemy. Logujemy się na forach, wymieniamy doświadczenia, żalimy się na bezduszność władz, małą aktywność nauczycieli i roszczeniowość rodziców. Robimy to niestety najczęściej po to, aby dowiedzieć się, że inni też mają podobne problemy, a proponowane w sieci rozwiązania nie zawsze są satysfakcjonujące. A przecież – *co kraj to obyczaj*. Proponuję nie sugerować się (jedynie) propozycjami rozwiązań z innego terenu niż ten, na którym funkcjonujemy, ponieważ nasze władze administracyjne i sprawujące nadzór pedagogiczny mogą mieć inne interpretacje przepisów. Szukajmy blisko, czyli we własnej jednostce samorządu i własnym kuratorium – stąd będą rekrutowali się nasi kontrolerzy.

Wracając jednak do naszych poszukiwań rozwiązań, w poczuciu coraz

większej bezsilności na oślepi brniemy w ten gąszcz interpretacyjny. Gromadzimy coraz więcej opracowań. Na półkach stawiamy kolejne aktualizowane *niezbędniki*, a na biurku piętrzymy wydruki i kserokopie.

Owszem przepisów jest dużo, ale po głębszej ich analizie każdy z nas może stwierdzić, że panuje w nich względny porządek. To my sami robimy najczęściej w naszym przedszkolu, szkole czy placówce prawny bałagan – uzupełniając, tworząc i zmieniając kolejne dokumenty, ponieważ zawsze mamy nieodparte uczucie, że nam czegoś brakuje.

Co zatem robić, aby w tym gąszczu niepewności znaleźć względny spokój, że mamy wszystko co jest nam potrzebne?

**Po pierwsze oddzielmy
przepisy prawdziwe
od pozorowanych.**

Obserwując przez wiele lat oświatową prawną rzeczywistość, wyodrębniłam (na swój własny użytek) dwie grupy przepisów praktycznie funkcjonujących w przedszkolach, szkołach i placówkach: akty prawne wydawane przez instytucje do tego powołane, i to, co nazywam prawem pozorowanym. Co to znaczy?

Prawo pozorowane – to to, co ktoś nam przysłał, skopiował, dał jako materiał szkoleniowy lub sami znaleźliśmy na przypadkowych stronach w Internecie. To czasem prezentacja komputerowa lub efekt dyskusji na forach i uczynności znajomych. Najczęściej są to wzory pism, zarządzeń i procedur oraz rozmaite interpretacje przepisów. Jeśli uznamy je za wartościowe – skorzystajmy z nich, ale pamiętajmy: nie mogą one stanowić bezrefleksyjnie traktowanych zamienników aktów prawnych. Kiedy już chcemy podmienić kolejną procedurę – przypomnijmy sobie jedno z polskich przysłów: *Lepsze jest wrogiem dobrego* i poświęćmy trochę czasu na zastanowienie.

Jakże często tłumaczymy sobie wzajemnie, co kryje się pod danym sformułowaniem prawnym i z prostych kilku słów (doszukując się drugiego

¹ <http://www.kuratorium.katowice.pl/index.php?page=BipPage&menuItemId=476>

dna) tworzymy koszmarka prawnego. Jeśli to dotyczyłoby tylko nas – nie byłoby problemu. My jednak przekładamy to na otoczenie – każemy naszym współpracownikom tworzyć kolejne zestawienia, opisy i sprawozdania. Układamy tabelki, które podwładni muszą wypełniać, a my dzięki temu mamy nowe wykresy i kolejne pełne segregatory. Po co? Chyba tylko po to, żeby choć przez chwilę poczuć się bezpiecznie. Niestety, chwila spokoju trwa najczęściej bardzo krótko, ponieważ wątpliwości mamy często, a Internet jest pojemny.

Co zatem powinniśmy robić, żeby popęłniać jak najmniej błędów nadgorliwości, jeśli całkowita rezygnacja z tych źródeł pośredniej interpretacji nie jest możliwa? Odpowiedź jest jedna – w sprawach poważnych korzystajmy z pomocy prawnej, do której zobowiązany jest organ prowadzący i z wyjaśnień twórcy danego przepisu.

Obowiązujące akty prawne to te, które ukazują się w dziennikach ustaw oraz decyzje i zarządzenia ministrów, kuratorów, prezydentów miast, burmistrzów i wójtów. Ponadto wszystko to, co dotyczy prawnej organizacji przedszkoli, szkół i placówek jako miejsca pracy dla zatrudnionych tam osób oraz zapewnienia szeroko pojętego bezpieczeństwa dzieci, młodzieży i dorosłych. Niby proste, ale jak ustrzec się przed zalewem dokumentacji szkolnej? Moja rada jest następująca – każde szkolne zarządzenie, procedurę czy kolejny dokument do wypełnienia przez nauczycieli rozpoczynajmy słowami: *Działając na podstawie...*, w miejsce kropek wpisując konkretny przepis aktu prawnego. Nie jest ważne, czy będzie to artykuł ustawy, paragraf rozporządzenia, statutu czy też szkolna procedura – musi to być istniejący dokument, upoważniający nas do wydania kolejnego. Dbajmy, aby ten przepis był aktualny (przy okazji sprawdzimy, czy nasze prawo szkolne nie opiera się przypadkiem na uchylonych aktach i czy na naszej stronie materiały przygotowane dla uczniów i rodziców nie dotyczą poprzednich lat szkolnych). Jeśli nie umiemy przytoczyć podstawy prawnej – nie wydawajmy kolejnego bezsensownego dokumentu. Osoby kontrolujące naszą placówkę

również pytajmy, na jakiej podstawie prawnej opierają się, krytykując nasz statut, uchwałę, procedurę czy żądając kolejnego dokumentu, którego akurat nie posiadamy. Jeśli nie potrafią nam dać konkretnej odpowiedzi – zastanówmy się głęboko, czy na pewno powinniśmy przyjąć sugestie i dokonać zmian. Pamiętajmy, że powoływanie się na całą ustawę lub całe rozporządzenie jest zwykłym unikiem. Jedynie konkretny przepis daje pewność prawidłowego rozwiązania prawnego.

Dużym zagrożeniem dla prawidłowości stosowania przepisów prawa (nie tylko w oświacie) są własne interpretacje. Dziwne, ale mamy większe skłonności do nadinterpretowania przepisów niż do ich upraszczania. Szczepnie mówiąc, czasem prosty i klarowny zapis prawa nie budzi naszego zaufania, bo przecież musi być w nim coś podchwytliwego.

Dla mnie modelowym przykładem nadinterpretacji przepisu prawnego jest Art. 42. 1. Ustawy Karta Nauczyciela, który brzmi: *Czas pracy nauczyciela zatrudnionego w pełnym wymiarze zajęć nie może przekraczać 40 godzin na tydzień.* Nawet najbardziej liberalny językoznawca nie przetłumaczyłby tego zdania na: *Czas pracy nauczyciela zatrudnionego w pełnym wymiarze zajęć wynosi 40 godzin na tydzień.* Skąd zatem w niektórych Jednostkach Samorządu Terytorialnego bierze się przekonanie o konieczności rozliczania nauczycieli z 40-godzinnego czasu pracy? Dlaczego zgadzają się na to dyrektorzy szkół, wydając takie polecenia i jeszcze kontrolując jego wykonanie?

Zapewne gdybyśmy poszukali dokładniej w naszych szkolnych przepisach – znaleźlibyśmy więcej takich przykładów.

Pamiętamy ze szkoły karykaturalne pytanie nauczycieli: *Co autor chciał przez to powiedzieć?* W przepisach prawa nie powinno być na to miejsca – prawodawca **nie chciał powiedzieć**, prawodawca – **powiedział**.

Prawo należy próbować czytać literalnie. Jeśli czegoś nie rozumiemy lub zapis jest niejednoznaczny – sięgnijmy do wykładni przedstawionej przez prawodawcę. Tylko autor prawa i sąd są upoważnione do jego interpretowania. Im częściej pozwolimy sobie na dodawanie nienapisanego, tym częściej nie będziemy wiedzieli, dlaczego coś robimy. Kiedy czytamy przepis prawny i odnosimy wrażenie, że ktoś zmusza nas do czegoś, co nie jest tam wcale napisane – nie słuchajmy wyjaśnień typu: *zawsze tak było*, ale sami też ich nie stosujemy.

Po drugie uważnie czytamy i analizujemy zmieniane akty prawne.

W Dzienniku Ustaw z 2015 r. poz. 357 ukazała się Ustawa z dnia 20 lutego o zmianie ustawy o systemie oświaty oraz niektórych innych ustaw. Tekst ujednolicony dotychczasowej ustawy liczył przed zmianą 215 stron, a po uzupełnieniu – 324. Duża rzecz, ale zapoznać się z nią trzeba, bo jest to jeden z najważniejszych oświatowych aktów prawnych. Aktualny tekst ujednolicony *Ustawy o systemie oświaty* można znaleźć na stronie Sejmu RP w zakładce *Internetowy System Aktów Prawnych (ISAP)* – Dz. U z 1991 r. nr 95 poz. 425. Kilkusetstronicowy dokument trzeba przeanalizować szczególnie pod kątem konieczności dokonania zmian w szkolnej dokumentacji. Może nam w tym pomóc inny dokument, związany ze zmianą ustawy, pod tytułem *Uzasadnienie*. Jest to bardzo przydatne opracowanie. Prawodawca tworzy je w czasie, kiedy jeszcze mamy do czynienia z projektem danego aktu. Tam punkt po punkcie jest wyjaśniane, co się zmienia i dlaczego. Nawet po wydaniu aktu prawnego możemy go znaleźć na stronie dotyczącej procesu legislacyjnego.

Ale uwaga! Projekt jest zawsze tylko projektem. Może ulec zmianie. Nikt o tych zmianach nie informuje, ponieważ nie ma takiego obowiąz-

ku, a wręcz byłoby to mało logiczne. Nie poprawia się także *Uzasadnienia*. Mogą w nim być wyjaśniane także takie propozycje zmian, które później nie zostały zapisane w ostatecznej wersji aktu prawnego. **Nigdy zatem nie wprowadzajmy zmian w prawie wewnątrzszkolnym, bazując na treści projektu. Tylko opublikowany akt prawny jest podstawą do takich działań.**

Zmiana *Ustawy o systemie oświaty* wskazuje na konieczność ponownego przeanalizowania statutów szkół. Aby jednak zmiany i uzupełnienia były kompletne, musimy uwzględnić w tym procesie akty wykonawcze do ustawy – Rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej. Dopiero komplet przepisów pozwoli nam rzetelnie wykonać to zadanie.

Nowy paragraf, artykuł czy punkt aktu prawnego nie musi nas napawać

obawą. Prawodawcy zawsze tworzyli prawo, a my musieliśmy go przestrzegać. Jedno jest pewne – to nie kolejna procedura, zestawienie czy wykres uchroni nas przed konsekwencjami popełnionego błędu, ale znajomość prawdziwego prawa. Bo jak mówi jedna z podstawowych, często cytowana przez prawników maksyma: *Ignorantia iuris nocet* (czyli nieznajomość prawa szkodzi).

Ewa Jakubowska jest konsultantem w Regionalnym Ośrodku Doskonalenia Nauczycieli „WOM” w Katowicach i koordynatorem programu kompleksowego wsparcia szkół w ich jakościowym rozwoju.

Program kompleksowego wsparcia szkół w ich jakościowym rozwoju

Zgodnie z *Rozporządzeniem Ministra Edukacji Narodowej z dnia 10 maja 2013 r. zmieniającym rozporządzenie w sprawie nadzoru pedagogicznego* – Dz. U. z 14 maja 2013 r. poz. 560) wymaganie 12 dla szkół brzmi m.in: *Dyrektor podejmuje skuteczne działania zapewniające szkole lub placówce wspomaganie zewnętrzne odpowiednie do jej potrzeb.*

Regionalny Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli „WOM” w Katowicach proponuje program kompleksowego wsparcia szkół w ich jakościowym rozwoju. Dyrektor, nauczyciele i inni członkowie społeczności szkolnej będą wspólnie z nauczycielami konsultantami analizować realizowane przez szkołę działania, badać ich skuteczność dla wybranego kierunku rozwoju oraz określać obszary wsparcia.

Program będzie przebiegał na trzech poziomach: diagnostycznym, programowym i realizacyjnym. Czas jego trwania określili dyrektor szkoły i rada pedagogiczna. Najczęściej proponowany okres realizacji to jeden rok szkolny. Jeśli społeczność szkolna uzna program za korzystny dla swojego rozwoju – będzie istniała możliwość jego przedłużenia.

Istotą proponowanego programu jest dostosowanie form doskonalenia nauczycieli do zdiagnozowanych potrzeb. Szkoły przystępujące do programu będą działały zgodnie z podpisanym z placówką porozumieniem. Koszt realizacji programu będzie uzgadniany z dyrektorem szkoły i będzie zależał od stopnia złożoności działań.

I. Cel ogólny programu: Wsparcie szkół w ich jakościowym rozwoju.

II. Cele szczegółowe:

1. Zdiagnozowanie przez nauczycieli mocnych i słabych stron szkoły.
2. Określenie przez radę pedagogiczną obszarów do rozwoju.
3. Realizacja procesu wsparcia poprzez organizację szkoleń i konsultacji.
4. Podsumowanie działań i określenie kierunków pracy na przyszłość.

III. Struktura programu wsparcia szkół

1. Zgłoszenie się szkoły do programu.
2. Podpisanie porozumienia pomiędzy dyrektorem szkoły i dyrektorem RODN „WOM” w Katowicach.
3. Diagnoza wstępna – analiza czynników kontekstowych szkoły i określenie obszarów do rozwoju.
4. Opracowanie ogólnych założeń programu działań.
5. Pomoc ośrodka w realizacji procesu kompleksowego wsparcia poprzez koordynację szkoleń, konsultacji i spotkań z ekspertami.
6. Podsumowanie, wspólnie z nauczycielami, programu wsparcia poprzez określenie stopnia realizacji założonych celów.
7. Wspólne zaplanowanie dalszych jakościowych działań szkoły.

Koordynator programu: Ewa Jakubowska, tel.: (32) 258 13 97 w. 202, e-mail: ejakubowska@womkat.edu.pl

JAK MONITOROWAĆ I DOKUMENTOWAĆ TWORZENIE INFORMACJI ZWROTNEJ DLA UCZNIA? (na wybranych przykładach)

KRYSTYNA BŁAŻUSIAK, KRYSTYNA DĘBSKA-PACEWICZ,
CEZARY LEMPA, MAGDALENA LEŚNIAK,
MAŁGORZATA MIKE, MAŁGORZATA SOKÓŁ

20 lutego 2015 r. została podpisana Ustawa o zmianie ustawy o systemie oświaty oraz niektórych innych ustaw, wprowadzająca zmiany w przepisach oświatowych¹, m.in. w Ustawie z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty. Art. 33 a) ust. 1 otrzymał brzmienie:

1. Nadzór pedagogiczny polega na:

1) obserwowaniu, analizowaniu i ocenianiu przebiegu procesów kształcenia i wychowania oraz efektów działalności dydaktycznej, wychowawczej i opiekuńczej oraz innej

działalności statutowej szkół i placówek;

2) ocenianiu stanu i warunków działalności dydaktycznej, wychowawczej i opiekuńczej oraz innej działalności statutowej szkół i placówek; (...)

W związku z tym zapisem, dyrektor szkoły, który odpowiada za projekt i realizację nadzoru pedagogicznego w szkole, powinien wykorzystując formy nadzoru pedagogicznego (ewaluację wewnętrzną, monitoring, obserwację, kontrolę i wspomaganie), zaplanować pozyskanie informacji o stopniu realizacji podstawy programowej, czyli opanowaniu przez uczniów wymagań opracowanych na podstawie celów ogólnych i szczegółowych zapisanych w podstawie programowej nauczanego przedmiotu. W tym roku szkolnym zastosowaliśmy w naszych szkołach arkusz analizy, który posłużył nauczycielom do namysłu nad tym zagadnieniem. Poniżej prezentujemy ten arkusz.

Arkusz analizy stopnia opanowania podstawy programowej (zakładanych do realizacji celów szczegółowych z podstawy programowej)

Nauczyciel:	
Przedmiot:	
Klasa	
Semestr	
Rok szkolny	

Czynności				Uwagi
A. Najlepiej opanowane czynności z podstawy programowej zaplanowane do realizacji z w semestrze (mocne strony uczniów)				
B. Najsłabiej opanowane czynności z podstawy programowej zaplanowane do realizacji w semestrze (problemy uczniów)				
C. Propozycje – rekomendacje działań osłabiających problemy uczniów	Działania	Kto?	Kiedy?	Jak sprawdzimy skuteczność?

¹ Ustawę z dnia 26 stycznia 1982 r. – Karta Nauczyciela, Ustawę z dnia 20 kwietnia 2004 r. o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy, Ustawę z dnia 27 lipca 2005 r. – Prawo o szkolnictwie wyższym, Ustawę z dnia 19 marca 2009 r. o zmianie ustawy o systemie oświaty oraz o zmianie niektórych innych ustaw, Ustawę z dnia 15 kwietnia 2011 r. o systemie informacji oświatowej, Ustawę z dnia 13 czerwca 2013 r. o zmianie ustawy o systemie oświaty oraz niektórych innych ustaw, Ustawę z dnia 6 grudnia 2013 r. o zmianie ustawy o systemie oświaty oraz niektórych innych ustaw, Ustawę z dnia 30 maja 2014 r. o zmianie ustawy o systemie oświaty oraz niektórych innych ustaw oraz Ustawę z dnia 11 lipca 2014 r. o zmianie ustawy – Prawo o szkolnictwie wyższym oraz niektórych innych ustaw.

W części A i B nauczyciele opisali wybrane czynności, które zostały przez uczniów najlepiej i najgłębiej opanowane. Czynności te obejmowały zaplanowane przez nauczycieli wiadomości i umiejętności (wymagania), wynikające z ogólnych i szczegółowych celów podstawy programowej. Świadomość osiągnięcia celów – stopnia opanowania czynności przez uczniów – pozwala na wyciągnięcie wniosków (część C). Każdy z nauczycieli po dokonaniu refleksji w części A i B zaplanował dalsze działania, które chciałby podjąć, aby zorganizować proces uczenia się uczniów w sposób umożliwiający doskonalenie i opanowanie zakładanych

czynności. Było to dla nas – dyrektorów – interesujące doświadczenie, które pozwoliło na inne niż dotychczas spoglądanie na efekty, planowanie i prowadzenie procesu uczenia się uczniów.

We wprowadzonej w lutym 2015 r. ustawie w rozdziale 3a²: *Ocenianie, klasyfikowanie i promowanie uczniów w szkołach publicznych*, w art. 44b, ust. 5 p. 2 zapisano nowy cel oceniania wewnątrzszkolnego: *udzielanie uczniowi pomocy w nauce poprzez przekazanie uczniowi informacji o tym, co zrobił dobrze i jak powinien się dalej uczyć*. Już w poprzednim roku szkolnym w ramach pracy Klubu Q Jakości pracowali-

śmy nad planowaniem i analizą testów jako narzędzi badawczych oraz konstruowaniem informacji zwrotnej dla uczniów z wykorzystaniem kartoteki testu. Zgodnie z zasadami diagnostyki edukacyjnej, sprawdzanie poziomu opanowania wymagań przez uczniów również może się odbywać z wykorzystaniem tego narzędzia. W ciągu roku szkolnego nauczyciele zapoznali się z zasadami tworzenia testu – od koncepcji, planu ogólnego (wyrangowania materiału nauczania, kategorii celów i poziomów wymagań) do planu szczegółowego, czyli kartoteki testu. Poniżej prezentujemy dokumentację planowania testu.

Planowanie testu

1. Koncepcja testu

Nazwa testu (test dla klasy, niekonwencjonalne hasło testu)	
Charakterystyka programowa: (zakres i rodzaj treści programu kształcenia objętych testem oraz ich stosunek do całości programu danego etapu kształcenia)	
Przeznaczenie testu: (na wejściu, bieżący, sumujący, kształtujący, trwałości wiedzy)	
Test:	
• różnicujący, sprawdzający, sprawdzający wielostopniowy,	
• analityczny, holistyczny,	
• nauczycielski, szerokiego użytku,	
• niestandardyzowany (nieformalny), standaryzowany, standaryzowany lokalnie,	
• praktyczny, ustny, pisemny,	
• z wyposażeniem, bez wyposażenia	
Liczba badanych czynności	
Forma zadań testowych	
Warunki testowania	
Autor testu	

2. Konstrukcja planu ogólnego testu

A. Rangowanie materiału

Materiał nauczania Zakres treści kształcenia \ Cele nauczania	Ranga materiału	Liczba czynności (zadań)	Procent czynności (zadań)
Razem			

² Ustawa z dnia 20 lutego 2015 r. o zmianie ustawy o systemie oświaty oraz niektórych innych ustaw.

B. Rangowanie celów (KC – kategorie celów)

Kategoria celów	Ranga celów	Liczba czynności (zadań)	Procent czynności (zadań)
A			
B			
C			
D			
Razem			

C. Rangowanie poziomów wymagań

Poziomy wymagań	Ranga poziomów	Liczba czynności (zadań)	Procent czynności (zadań)
Podstawowy (P)			
Ponadpodstawowy (PP)			
Razem			

D. Ogólny plan testu

Wymagania programowe	Podstawowe			Ponadpodstawowe				Ranga materiału	Liczba czynności (zadań)
Materiał nauczania Zakres treści kształcenia \ Cele nauczania	A	B	C	A	B	C	D		
Razem									
Ranga celów									
Liczba czynności(zadań) z określonego celu									
Ranga poziomów									
Liczba czynności(zadań) z określonego poziomu									

3. Budowanie szczegółowego planu testu, czyli kartoteki

Materiał nauczania Zakres treści kształcenia \ Cele nauczania z podstawy programowej – ogólne i szczegółowe	Badane czynności ucznia	KC (kategoria celu)	Poziom wymagań	Numer zadania	Typ zadania

Po sprawdzeniu i ocenieniu testu nauczyciel powinien omówić z uczniami jego wyniki. Formy mogą być różnorodne. Od indywidualnych czy grupowych uwag nauczyciela do zorganizowania pracy uczniów z wykorzystaniem samooceny i oceny koleżeńskiej. Taka ocena może dotyczyć sprawdzania te-

stu, ale także analizy wyników, gdzie punktem odniesienia, czyli określenia stopnia opanowania czynności badanych testem, będzie kartoteka testu. Nauczyciel może przygotować kartotekę podczas planowania testu, ale może też skorzystać z propozycji kartoteki gotowego testu pozyskanego w ramach

tw. obudowy metodycznej programu lub skonstruować kartotekę na podstawie zadań wchodzących w skład wybranego testu. Przykładem takiej analizy z wykorzystaniem kartoteki testu jest prezentowany poniżej schemat oceny – informacji zwrotnej skierowanej do ucznia.

Informacja zwrotna dla ucznia klasy z przedmiotu

Materiał nauczania Zakres treści kształcenia \ Cele nauczania z podstawy programowej – ogólne i szczegółowe	Badane czynności ucznia Cele operacyjne (oczekiwane czynności – wiadomości i umiejętności uczniów) Uczeń:	Poziom wymagań*	Numer zadania	Stopień opanowania wymagania**

***Poziom wymagań:**

P – podstawowy (wiadomości i umiejętności niezbędne uczniowi w życiu i na wyższych etapach kształcenia)

PP – ponadpodstawowy (wiadomości i umiejętności, które wykraczają ponad poziom P)

****Stopień opanowania wymagania:**

O – opanował – uczeń wykonuje samodzielnie, bez pomocy nauczyciela, wymaga doskonalenia,

N – nie opanował, wymaga uczenia się, powinien poświęcić czas na ćwiczenia.

Dyrektor w ramach monitorowania realizacji podstawy programowej, korzystając z możliwości przeprowadzenia z nauczycielem wywiadu i towarzyszącej wywiadowi analizy dokumentacji, może dokonać refleksji dotyczącej przy-

gotowania i przekazania uczniowi informacji zwrotnej po sprawdzeniu testu. Zgodnie z zapisami ustawy³, nauczyciel dzięki informacji zwrotnej powinien udzielić uczniowi wskazówki do samodzielnego planowania własnego roz-

woju oraz zmotywować go do dalszych postępów w nauce i zachowaniu. Poniższa *Karta obserwacji sprawdzianu pisemnego* pomoże dyrektorowi w refleksji nad spełnieniem przez nauczyciela wymogów stawianych przez prawo.

Karta obserwacji sprawdzianu pisemnego

1. Analiza kartoteki testu

Numer badanej czynności	Badana czynność	Kategoria celu	Poziom wymagań	Cel ogólny z podstawy programowej	Cel szczegółowy z podstawy programowej

2. Trafność zadań sprawdzających (zgodność treści zadania z badanymi czynnościami z kartoteki testu).

3. Schemat punktowania zadań – kryteria sprawdzania zadania.

4. Zasada formułowania stopni szkolnych na podstawie punktów lub przyjętych kryteriów.

5. Przegląd sprawdzonych, poprawionych i ocenionych prac wszystkich uczniów danej klasy.

6. Analiza łatwości poszczególnych czynności – według opracowania nauczyciela.

Numer badanej czynności	Badana czynność	Łatwość czynności	Poziom opanowania czynności	Mocna strona ucznia (problem)

³ Ustawa z dnia 20 lutego 2015 r. o zmianie ustawy o systemie oświaty oraz niektórych innych ustaw. Art. 44b.5.3) i 4)

Zadanie – wskaźnik łatwości

Wskaźnik łatwości zadania	Zadanie	Poziom opanowania czynności
0,00 – 0,19	bardzo trudne	bardzo niski
0,20 – 0,49	trudne	niski
0,50 – 0,69	umiarkowanie trudne	umiarkowanie łatwy
0,70 – 0,80	łatwe	zadowalający
0,81 – 0,89		dobry
0,90 – 1,00	bardzo łatwe	bardzo dobry

- Analiza frakcji opuszczeń (frakcja opuszczeń to liczba zadań opuszczonych, podzielona przez liczbę uczniów biorących udział w sprawdzianie). Jeżeli frakcja opuszczeń wynosi powyżej 0,15, należy się zastanowić, dlaczego uczniowie opuścili to zadanie – czy zostało ono prawidłowo skonstruowane.
- Analiza punktowego rozkładu wyników (wykres prawo – lewo skośny).

Pytania kierowane do nauczyciela

- O czym porozmawia Pani (Pan) z uczniami, gdy będzie Pani (Pan) oddawać im ich ocenione prace?
 - Co zmieni Pani (Pan) w swojej pracy z uczniami na podstawie informacji uzyskanych w tym sprawdzianie?
 - Jakie działania na podstawie informacji uzyskanych w tym sprawdzianie podejmie Pan (Pani), aby pomóc uczniom osiągać lepsze wyniki?
- Jednym z celów stosowania pomiaru osiągnięć uczniów jest pewność wnioskowania. Świadome stosowanie narzędzi, które pozwolą na określenie celu pozyskania informacji (zgodnie z zapisami cytowanej ustawy) i obiektywizmu stosowanego narzędzia – zadań i schematów punktowania, prowadzi do trafności, czyli zbadania tego, co chciano zbadać, oraz pewności wnioskowania. Skonstruowana na podstawie dobrego narzędzia informacja zwrotna może posłużyć uczniowi do zaplanowania własnego rozwoju oraz podniesieniu motywacji do dalszego uczenia się. Zaprezentowana przez nas propozycja pracy z nauczycielami służy właśnie takiemu celowi.

Członkowie Klubu Q Jakości: Krystyna Błażusiak jest dyrektorem ZSO nr 13 w Sosnowcu; Krystyna Dębska-Pacewicz jest wicedyrektorem Gimnazjum nr 13 w Sosnowcu; Magdalena Leśniak jest dyrektorem SP nr 19 w Sosnowcu, Małgorzata Mike jest dyrektorem SP nr 6 w Sosnowcu, Małgorzata Sokół jest dyrektorem ZSO nr 3 w Sosnowcu, Cezary Lempa jest konsultantem w RODN „WOM” w Katowicach.

Sieć dyrektorów i nauczycieli zainteresowanych analizą wymagań

Regionalny Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli „WOM” w Katowicach zaprasza do współpracy w ramach nowo tworzonej sieci wszystkich dyrektorów i nauczycieli, których interesuje refleksja nad wymaganiami wobec szkół i placówek opisanymi w załączniku do planowanego przez MEN rozporządzenia w sprawie wymagań wobec szkół i placówek.

Pierwsze spotkanie sieci: wrzesień 2015. Szczegóły: www.womkat.edu.pl

2015: Europejski Rok na rzecz Rozwoju, czyli edukacja globalna w polskich szkołach

Nasz świat, nasza godność, nasza przyszłość to motto Europejskiego Roku na rzecz Rozwoju 2015, który został oficjalnie zainaugurowany w Rydze. Regionalny Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli „WOM” w Katowicach włącza się w realizację edukacji globalnej poprzez różnorodne działania we współpracy z Ośrodkiem Rozwoju Edukacji w Warszawie (grant Ministerstwa Spraw Zagranicznych).

Szczegóły wkrótce na naszej stronie www.womkat.edu.pl

MOŻLIWOŚCI STOSOWANIA ELEMENTÓW STRATEGII OCENIANIA KSZTAŁTUJĄCEGO w kształceniu zawodowym

MARIA KACZMAREK

Czym jest ocenianie kształtujące?

Zdaniem Danuty Sterny, pod pojęciem oceniania kształtującego należy rozumieć pozyskiwanie informacji przez nauczyciela i ucznia w trakcie nauczania, pozwalających rozpoznać, jak przebiega proces dydaktyczny, w konsekwencji umożliwiając nauczycielowi

modyfikowanie dalszego nauczania, a uczniom otrzymywanie informacji zwrotnej o czynionych postępach.

W ocenianiu kształtującym możemy wyodrębnić pięć strategii, w skład których wchodzi następujące elementy:

- określenie celów lekcji i formułowanie ich w języku zrozumiałym dla uczniów,

- ustalenie kryteriów sukcesu – na co będziemy zwracać uwagę (NaCo-BeZu),
- zadawanie pytań angażujących uczniów do aktywności na lekcji,
- stosowanie informacji zwrotnej o czynionych przez ucznia postępach,
- wzajemne uczenie się,
- wprowadzenie samooceny i oceny koleżeńskiej.

W realizacji procesu kształcenia zawodowego można wyodrębnić stałe elementy, zwane ogniwami kształcenia, które są nakierowane na wyzwalanie aktywności uczniów. Ogniwa te mogą przyjmować dowolną konfigurację ze względu na typy zajęć kształcenia zawodowego, ale zawsze powinny wystąpić dwa: ogniwo pierwsze – uświadomienie uczniom celów i zadań kształcenia, oraz ogniwo siódme – sprawdzenie osiągnięć.

Poniżej zestawiono strategie oceniania kształtującego z ogniwami kształcenia stosowanymi w kształtowaniu umiejętności zawodowych.

Pięć strategii oceniania kształtującego w kontekście realizowania siedmiu ogniw w procesie kształcenia zawodowego

Ocenianie kształtujące	Ogniwa kształcenia zawodowego	Podobieństwa i różnice między ocenianiem kształtującym a ogniwami kształcenia zawodowego
Strategia I: Określenie i wyjaśnienie uczniom celów uczenia się i kryteriów sukcesu. Z perspektywy ucznia – <i>Lepiej się uczyć, jeśli wiem, po co i czego mam się uczyć.</i> <u>Planowanie celów:</u> na podstawie dotychczasowych osiągnięć (efektów pracy) uczniów. Włączenie uczniów do planowania celów i określenia, na co będziemy zwracać uwagę (NaCoBeZu). Sprawdzenie, co uczniowie już wiedzą, za pomocą technik: zadanie na dobry początek, sprawdzian bez oceny, ocena koleżeńska, światła, quizy, krzyżówki. <u>Kryteria sukcesu:</u> podanie na początku lekcji informacji o tym, co będzie podlegało ocenie. Ustalenie kryteriów sukcesu jest zawarciem umowy z uczniem, co będzie sprawdzane. Jeżeli czegoś nie uwzględnia się w kryteriach, nie można się do tego odnosić w ocenie pracy ucznia. Umowa zobowiązuje.	Ogniwo 1: Uświadomienie uczniom celów i zadań zawodowych. Nauczyciel określa cele (w formie efektów kształcenia), które uczeń powinien osiągnąć w procesie kształcenia zawodowego teoretycznego i praktycznego.	Podobieństwa: • określenie celów kształcenia, • określenie kryteriów. Różnice: • w ocenianiu kształtującym cele kształcenia nauczyciel formułuje z uczniami, • cele kształcenia zawodowego nauczyciel odnosi do efektów kształcenia, • w ocenianiu kształtującym kryteria opisyje się miarą sukcesu, • w kształceniu zawodowym nauczyciel określa kryteria wymagań.

Strategia II:**Organizowanie w klasie dyskusji, zadawanie pytań i zadań dających informację, czy i jak uczniowie się uczą.**

Z perspektywy ucznia – *Lepiej się uczyć, jeżeli nauczyciel rozmawia ze mną o moich postępach i w każdej chwili wie, na jakim etapie nauki jestem.*

Pytania, towarzyszące procesowi uczenia się powinny stymulować myślenie, zachęcać do poszukiwania odpowiedzi, stwarzać warunki do dialogu. Dają nauczycielowi informację o wiedzy i umiejętnościach *na wejściu* oraz umożliwiają podjęcie decyzji, od czego należy rozpocząć kolejne działanie.

Istotna jest technika zadawania pytań (pytania otwarte) i sposób pozyskiwania odpowiedzi. Pytania zadawane są parom, a nie pojedynczym uczniom.

Strategia III:**Udzielanie uczniom takich informacji zwrotnych, które umożliwiają im widoczny postęp.**

Z perspektywy ucznia – *Lepiej się uczyć, jeżeli nauczyciel udziela mi informacji zwrotnej o tym, co zrobiłem dobrze, co i jak powinienem poprawić i jak mogę się dalej rozwijać.*

Informacja zwrotna odnosi się do wcześniej ustalonych kryteriów.

Zawiera cztery elementy:

- Co uczeń zrobił dobrze.
- Co należy poprawić.
- Jak należy poprawić.
- Jak uczeń ma się dalej rozwijać.

Strategia IV:**Umożliwianie uczniom korzystanie z siebie nawzajem jako zasobów edukacyjnych.**

Z perspektywy ucznia – *Lepiej się uczyć, jeżeli korzystam z wiedzy i umiejętności moich kolegów i koleżanek.*

Nauczyciel formułuje polecenia, które uczniowie wykonują w parach.

Uczniowie udzielają sobie informacji zwrotnej: co kolega zrobił dobrze, a co nie, jak poprawić pracę.

Narzędziem w tej strategii jest ocena koleżeńska.

Strategia V:**Wspomaganie uczniów, by stali się odpowiedzialnymi autorami procesu swojego uczenia się.**

Z perspektywy ucznia – *Lepiej się uczyć, gdy jestem świadomy, jak przebiega proces mojego uczenia się i odpowiadam za niego.*

Strategia ta łączy wszystkie pozostałe strategie.

Istotna jest samoocena wyników i efektów własnej pracy, np. wykonanej metodą projektów czy portfolio.

Uczeń musi znać kryteria i wiedzieć, jak powinna wyglądać dobrze wykonana praca.

Ogniwo 2:**Poznanie nowych faktów.**

Nauczyciel nawiązuje do wiadomości i umiejętności, które uczeń poznał wcześniej w kształceniu zawodowym lub na niższym etapie kształcenia.

Ogniwo 3:**Kształtowanie pojęć, poznawanie prawidłowości i systematyzowanie wiedzy.**

Uczeń poznaje nowe fakty poprzez przedstawienie ich w innej formie.

Ogniwo 4:**Przechodzenie od teorii do praktyki.**

Uczeń zdobywa wiedzę niezbędną do kształtowania umiejętności psychomotorycznych (praktycznych).

Ogniwo 5:**Nabywanie umiejętności (wykonywanie zadań praktyczno-wytwórczych).**

Uczeń rozwija umiejętności praktyczne w warunkach rzeczywistych lub zbliżonych.

Ogniwo 5:**Nabywanie umiejętności (wykonywanie zadań praktyczno-wytwórczych).**

Uczeń rozwija umiejętności praktyczne w warunkach rzeczywistych lub zbliżonych.

Ogniwo 6:**Utrwalenie wiadomości i umiejętności.**

Uczeń doskonali proces kształcenia zawodowego poprzez realizowanie zadań, np. próbę pracy.

Ogniwo 7:**Sprawdzanie osiągnięć.**

Nauczyciel sprawdza stopień opanowania umiejętności intelektualnych i praktycznych.

Podobieństwa:

- nawiązanie do wcześniej zdobytej wiedzy i umiejętności.

Różnice:

- w ocenianiu kształtującym nauczyciel wprowadza nowe zagadnienia w formie ćwiczeń intelektualnych, które powinny kończyć się prostym wnioskowaniem,
- w kształceniu zawodowym nauczyciel stosuje różne metody pracy (podające lub aktywizujące).

Podobieństwa:

- przekazywanie informacji zwrotnej o czynionych postępach.

Różnice:

- w ocenianiu kształtującym informacja zwrotna kierowana do ucznia obejmuje następujące elementy:
 - co zrobił dobrze?
 - co powinien poprawić?
 - jak powinien poprawić?
 - jak powinien dalej pracować?
- w kształceniu zawodowym natomiast:
 - co zrobił dobrze?
 - co powinien poprawić?

Podobieństwa:

- wykonywanie pracy w parach, małych grupach.

Różnice:

- w ocenianiu kształtującym uczniowie uczą się wzajemnie i udzielają informacji zwrotnej o czynionych postępach,
- w kształceniu zawodowym stosowana jest ocena koleżeńska odnosząca się do kryteriów wymagań.

Podobieństwa:

- stosowanie narzędzi do samooceny.

Różnice:

- nie wszystkie działania w kształceniu zawodowym mogą być wykonane samodzielnie przez ucznia.

Podsumowanie

Analiza porównawcza strategii oceniania kształtującego z ogniwami kształcenia zawodowego wykazuje liczne podobieństwa technik pracy nauczyciela z uczniami nakierowanych na wyzwalanie samodzielności kształcenia i oceniania oraz udzielania informacji o czynionych postępach.

Co zatem należałoby przenieść z oceniania kształtującego do kształtowania umiejętności praktycznych?

1. Większą samodzielność uczniów w nabywaniu umiejętności intelektualnych i praktycznych.
 2. Współdział nauczyciela i uczniów w formułowaniu kryteriów oceniania.
 3. Stosowanie efektywnej informacji zwrotnej:
 - wyszczególnienie dobrych elementów pracy ucznia,
 - określenie, co wymaga poprawienia lub dokładnej pracy ze strony ucznia,
 - udzielenie wskazówek, w jaki sposób uczeń powinien poprawić wykonaną pracę,
 - udzielenie wskazówek, jak uczeń powinien pracować dalej.
 4. Zadawanie pytań otwartych angażujących ucznia w zajęciach edukacyjnych.
 5. Stosowanie narzędzi do samooceny i oceny koleżeńskiej.
- Warto więc w procesie kształcenia zawodowego zadbać o efektywną pracę uczniów, czyniąc ich współodpowiedzialnymi za osiągnięte treści nauczania.

Bibliografia

1. Francuz W. M.: *Dydaktyka w nowej szkole zawodowej*. Kraków 2004.
2. Niemierko B.: *Kształcenie szkolne. Podręcznik skutecznej dydaktyki*. Warszawa 2007.
3. Sterna D.: *Ocenianie kształtujące w praktyce*. Warszawa 2006.
4. Sterna D.: *Uczę (się) w szkole*. Warszawa 2014.

Maria Kaczmarek jest konsultantem w Regionalnym Ośrodku Doskonalenia Nauczycieli „WOM” w Katowicach.

Z oferty RODN „WOM” w Katowicach na rok szkolny 2015/2016

■ SZKOLENIA DLA RAD PEDAGOGICZNYCH:

- Dostosowanie programów nauczania do zawodu do indywidualnych potrzeb edukacyjnych ucznia (praca z uczniem zdolnym, praca z uczniem ze specyficznymi trudnościami w uczeniu się)
- Stosowanie elementów strategii oceniania kształtującego w kształceniu zawodowym (między innymi udzielanie informacji zwrotnej)
- Specyfika uczenia się dorosłych na kwalifikacyjnych kursach zawodowych
- Nauczyciel kształcenia zawodowego w roli tutora w procesie wspierania rozwoju osobistego ucznia
- Zarządzanie zmianą w pracy nauczyciela szkoły zawodowej
- Ocenianie wewnątrzszkolne w kształceniu zawodowym jako źródło informacji zwrotnej
- Ewaluacja programów nauczania do zawodu

Kontakt: Maria Kaczmarek, tel.: 32 25 99 848, e-mail: mkaczmarek@womkat.edu.pl

Regionalny Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli „WOM” w Katowicach zaprasza w roku szkolnym 2015/2016 nauczycieli kształcenia zawodowego pragnących doskonalić warsztat metodyczny na spotkania w ramach:

➤ Akademii Młodego Stażem Nauczyciela Kształcenia Zawodowego

Tematem przewodnim będzie nowe podejście do planowania dydaktycznego nauczycieli szkół kształcących w zawodach – strategię i techniki oceniania kształtującego;

➤ Klubu Twórczego Nauczyciela Kształcenia Zawodowego

Tematem przewodnim będzie indywidualizacja pracy z uczniem na zajęciach kształcenia zawodowego z uwzględnieniem jego potrzeb rozwojowych i edukacyjnych oraz możliwości psychofizycznych.

Szczegóły wkrótce na naszej stronie www.womkat.edu.pl

Kontakt: Maria Kaczmarek, tel.: 32 259 98 48; e-mail: mkaczmarek@womkat.edu.pl

TEKST PRZEWODNI W PRAKTYCE

JERZY KROPKA

W poprzednim numerze „Forum Nauczycieli” zostały zamieszczone dwa przykłady zastosowania metody tekstu przewodniego^{1,2} w kształtowaniu umiejętności zawodowych³. Oba dotyczyły tzw. zadań otwartych, to jest takich, w których możliwe były różne poprawne rozwiązania, a o wyborze sposobu rozwiązania i toku postępowania decydowały umiejętności oraz inwencja uczniów.

Odminną grupę stanowią tzw. zadania zamknięte, w których poprawne jest tylko jedno rozwiązanie. Do takich zadań należy wypełnianie różnego rodzaju formularzy, faktur itp. Rozwiązywanie zadań zamkniętych również może być wspomagane tekstem przewodnim opracowanym przez nauczyciela. Zamieszczony poniżej przykład 1 jest tego typu zadaniem.

Praca metodą tekstu przewodniego obejmuje sześć faz; są to:

- 1) informacje,
- 2) planowanie,
- 3) ustalenia,
- 4) wykonanie,
- 5) sprawdzanie,
- 6) analiza.

PRZYKŁAD 1

Zamieszczone poniżej zadanie i tekst przewodni⁴ dotyczą sporządzenia wniosku o wpis do Centralnej Ewidencji i Informacji o Działalności Gospodarczej – CEIDG. Zadanie służy kształtowaniu umiejętności odpowiadających efektowi kształcenia: *uczeń przygotowuje dokumentację niezbędną do uruchomienia i prowadzenia działalności gospodarczej. Jest to jeden z efektów kształcenia wspólnych dla wszyst-*

kich zawodów zapisanych w podstawie programowej kształcenia w zawodach wśród efektów dotyczących podejmowania i prowadzenia działalności gospodarczej (PDG).

▣ Zadanie

Wypełnij otrzymany formularz CEIDG⁵

Uruchomienie działalności gospodarczej wiąże się z zarejestrowaniem przedsiębiorstwa w określonym dniu, pod określoną nazwą i z konkretną lokalizacją (siedzibą firmy), którą jest lokal w miejscu zamieszkania.

Dokumentem potwierdzającym ten fakt jest wypełnienie wniosku do Centralnej Ewidencji i Informacji o Działalności Gospodarczej i złożenie go w urzędzie gminy, w miejscu zamieszkania.

▣ Założenia:

- legitymujesz się dowodem osobistym AIH 456 543;
- posiadasz numer PESEL;
- nie masz małżeńskiej wspólnoty majątkowej;
- nie orzeczono wobec Ciebie prawomocnych zakazów;
- chcesz działać na własny rachunek i otworzyć firmę;
- masz pomysł na działalność, który skonkretyzowałeś, sporządzając biznesplan;
- planujesz prowadzić działalność samodzielnie, nie zatrudniając pracowników;
- według PKD 2007 działalność ta sklasyfikowana jest pod numerem: 49.31.Z (transport) lub 52.10 B (magazynowanie) lub 52.21.Z (działal-

ność usługowa związana z transportem);

- masz konto w Banku PKO SA, numer 68124046081111000083834652, które będzie związane z prowadzeniem działalności gospodarczej;
- ewidencję gospodarczą będziesz samodzielnie prowadzić w siedzibie firmy.

▣ Tekst przewodni

1. Informacje

- W jakim celu sporządzany jest wniosek?
- Czy znasz swój numer PESEL?
- Czy masz stronę www firmy i adres poczty elektronicznej?
- Czy wybrałeś formę wpłaty zaliczki na podatek dochodowy: miesięczna, kwartalna, uproszczona?
- Czy jest potrzebny numer według PKD 2007?
- Czy wybrałeś formę opodatkowania PDOF: karta podatkowa, zasady ogólne, ryczałt?
- Czy znasz sposoby ewidencji gospodarczej dla mikroprzedsiębiorstw?
- Czy wybrałeś nazwę firmy i nazwę skróconą?
- Czy masz określoną siedzibę firmy?
- Czy wiesz, że dniem rozpoczęcia działalności jest najczęściej pierwszy dzień miesiąca i z tym dniem powstaje obowiązek opłacenia składek ZUS?

2. Planowanie

- Co należy przygotować, aby sporządzić wniosek?
- Jaki jest numer PKD 2007 działalności twojej firmy?
- Jaka jest nazwa przedsiębiorstwa i siedziba firmy?
- Ile osób będzie zatrudnionych?
- Kiedy rozpoczniesz działalność (dzień/miesiąc/rok)?
- Czy masz wszystkie potrzebne informacje do wniosku?
- Czy znasz zasady poprawnego wypełniania dokumentu?

¹ A. Brejnak: *Metoda przewodniego tekstu w kształceniu praktycznym. ABC Doradcy przedmiotów zawodowych. Zeszyt nr 9.* CODN Warszawa 1993.

² T. Ornatowski, J. Figurski: *Praktyczna nauka zawodu.* Instytut Technologii Eksploatacji, Radom 2000.

³ J. Kropka: *Tekst przewodni krok po kroku.* „Forum Nauczycieli”, 1 (56), RODN „WOM” w Katowicach 2015.

⁴ Autorką zadania i tekstu przewodniego jest **Maria Gaertner**, nauczycielka Zespołu Szkół Ekonomicznych w Dąbrowie Górniczej i nauczyciel – doradca metodyczny przedmiotów zawodowych.

⁵ Komentarz dla Czytelnika: uczniowie otrzymują formularz CEIDG-1; formularz ten można znaleźć na stronie: <https://prod.ceidg.gov.pl/ceidg.cms.engine/?F;1886f97b-43a9-4b16-b197-cc969b6917ba>

- Czy zaplanowane działania prowadzą do wykonania zadania?

3. Ustalenia

- Zastanów się, czy wypełnisz wniosek drukowanymi literami?

4. Wykonanie

- Pracuj uważnie. Zachowaj staranność.
- Pamiętaj o przestrzeganiu zasad sporządzania dokumentów.

5. Sprawdzenie

- Czy wypełniłeś wszystkie niezbędne rubryki we wniosku o wpis do CEIDG?
- Czy podpisałeś dokument i wpisałeś datę?

6. Analiza

- Jakie trudności napotkałeś przy sporządzaniu wniosku?
- Czy udało Ci się starannie wypełnić dokument?
- Jakich informacji Ci zabrakło?
- Której czynności poświęciłeś najwięcej uwagi?

PRZYKŁAD 2

Zadanie i tekst przewodni⁶ dotyczą zawodów technik usług fryzjerskich oraz fryzjer.

➤ Zadanie

Wykonaj strzyżenie damskie, asymetryczne, klientki pracującej w biurze.

➤ Tekst przewodni

1. Informacje

- Na czy polega strzyżenie asymetryczne?
- Jakie znasz metody strzyżenia?
- Jakie znasz techniki strzyżenia?
- Jakie znasz sposoby strzyżenia?
- Jakie narzędzia tnące możesz użyć do strzyżenia? (lub: Jakimi narzędziami tnącymi możesz się posłużyć przy strzyżeniu?)

2. Planowanie

- Jak przygotujesz stanowisko pracy?
- Jak przygotujesz klienta?
- Jaki podział włosów zastosujesz?
- Jaką metodę (metody) zastosujesz?
- Jaką technikę (techniki) zastosujesz?
- Jakim sposobem wykonasz strzyżenie?
- Jakich narzędzi tnących użyjesz?
- W jakiej partii głowy rozpoczniesz strzyżenie?
- Jakie kąty strzyżenia zastosujesz?

3. Ustalenia

- Uzgodnij z klientką długość fryzury z uwzględnieniem wykonywanej pracy.

4. Wykonanie

- Zwróć uwagę na budowę głowy i kształt twarzy klientki.
- Zwróć uwagę na rodzaj i strukturę włosów.
- Pamiętaj o odpowiednim paśmie pamięci.

- Zachowaj odpowiedni kąt strzyżenia.

5. Sprawdzenie

- Jak powinieneś sprawdzić, czy strzyżenie jest odpowiednio wykonane?
- Czy uzyskałeś odpowiednią formę strzyżenia?
- Czy fryzura spełnia oczekiwania klientki?
- Czy techniki zostały dobrane odpowiednio do rodzaju strzyżenia?

6. Analiza

- Czy ten rodzaj strzyżenia można wykonać w inny sposób?
- Co sprawiło Ci największe trudności w wykonaniu strzyżenia?
- Co byś zmienił, wykonując zadanie jeszcze raz?

Podsumowanie

Zamieszczone przykłady dotyczą zadań o bardzo różnym charakterze, stąd też różny jest charakter pytań przewodnich. Jednak w obu przykładach zachowana jest podstawowa idea metody. Tekst przewodni ułatwia uczniowi wykonanie zadania: od zebrania i uporządkowania potrzebnych informacji oraz planowania działań aż do sprawdzenia poprawności wykonania. Jednak tekst przewodni nie jest instrukcją i nie wyręcza ucznia w podejmowaniu decyzji związanych ze sposobem realizacji zadania.

Dr Jerzy Kropka jest konsultantem w Regionalnym Ośrodku Doskonalenia Nauczycieli „WOM” w Katowicach.

Z oferty RODN „WOM” w Katowicach na rok szkolny 2015/2016

■ SZKOLENIA DLA RAD PEDAGOGICZNYCH:

- Monitorowanie programu nauczania do zawodu
- Dostosowanie programu nauczania do zawodu do warunków szkoły
- Monitorowanie osiągania efektów kształcenia zapisanych w podstawie programowej kształcenia w zawodach
- Metoda tekstu przewodniego w kształtowaniu umiejętności zawodowych
- W jaki sposób nauczyciel kształcenia zawodowego może planować swoją pracę dydaktyczną
- Wykorzystanie wyników egzaminów zawodowych w pracy dydaktycznej

Kontakt: dr Jerzy Kropka, tel.: 32 259 98 48, e-mail: zawodowe@womkat.edu.pl

⁶ Autorką zadania i tekstu przewodniego jest **Małgorzata Sztajnowska**, nauczycielka Centrum Kształcenia Zawodowego i Ustawicznego w Częstochowie.

KADRY RZECZYWISTOŚCI: o edukacyjnych wartościach Filmoteki Szkolnej

URSZULA WYKURZ

Edukacja filmowa pozwala kształcić refleksyjną postawę wobec kultury, koncentruje uwagę młodego człowieka na uniwersalnych wartościach, natomiast analiza specyficznego tekstu, jakim jest film, pozwala poznać alfabet filmowych emocji. Warto interpretować z uczniami filmy i to filmy różnorodne: dokumentalne, animowane, obyczajowe, widowiskowe superprodukcje, biografie, muzyczne pocztówki z Hollywood i trzymające w napięciu kino akcji. Cennym materiałem edukacyjnym są pakiety zawarte w programie *Filmoteka Szkolna*. Ta nowatorska inicjatywa zyskała uznanie nie tylko pedagogów i animatorów, ale także najważniejszych instytucji kulturalno-edukacyjnych (Ministerstwo Edukacji Narodowej, Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego, Polski Instytut Sztuki Filmowej). Ponadto od roku szkolnego 2008/2009 Centrum Edukacji Obywatelskiej w Warszawie prowadzi projekt *Filmoteka Szkolna. Akcja!*, którego celem jest upowszechnianie materiałów audiowizualnych, wspieranie nauczycieli w realizacji celów kształcenia edukacji filmowej oraz promowanie uczniowskich projektów, przedsięwzięć i inicjatyw filmowych. Dawid Bałutowski zwracał uwagę, iż: *film wykorzystany na zajęciach z młodzieżą może w niezwykle sposób ożywić naszą codzienną pracę pedagogiczną. Może przynosić zaskakujące efekty: integrować uczniów, pomagać im borykać się z problemami, pokazywać świat, inspirować, otwierać na różne punkty widzenia, konstruktywną dyskusję i radzenie sobie z bezradnością* [2, s. 24]. O dydaktycznych walorach edukacji filmowej pisała również Aniela Książek-Szczepanikowa: *wizualność filmu spełnia podstawową rolę w dydaktyce*

literatury, w procesie lekcyjnym, przy wykorzystaniu massmedialnych przyzwyczajęń uczniów-odbiorców [6, s. 23].

Od kilku lat realizuję projekty i programy edukacyjne, korzystając z materiałów archiwalnych Filmoteki Szkolnej. Celem tych programów jest poznanie przez uczniów wybranych dzieł filmowych, odczytywanie ich w kontekście innych tekstów (utwór literacki, muzyczny, ikonografia, sztuka użytkowa, street art) oraz rozwijanie wrażliwości estetycznej młodego widza. Kontakt z filmem na zajęciach służy doskonaleniu umiejętności analizy i interpretacji tekstu kultury, który operuje dźwiękiem, słowem, obrazem, montażowym dyskursem, zmontowaną z sekwencji i scen narracją. Witold Jakubowski dodaje, iż *nauczenie krytycznego czytania zjawisk kultury współczesnej, świadomego konstruowania (czy negocjowania) znaczeń jej tekstów jest chyba jednym z zasadniczych zadań nowoczesnej edukacji* [4, s. 74].

Podjęmowanie indywidualnych i zespołowych aktywności twórczych, organizacja klasowych projekcji filmowych, festiwalu tematycznych zbliża te działania do formuły projektu edukacyjnego. Ważnym elementem pracy jest prezentacja efektów działań uczniów w ramach programu. Dobrze, gdy odbywa się cyklicznie, np. w postaci miesięcznych podsumowań, publikacji prac uczestników (gazetka szkolna, wirtualna galeria), wystąpień na forum klasy. *Kultura popularna jest bowiem sferą publicznej komunikacji, która wyraża wielość punktów widzenia, podlega wielopoziomowej interpretacji, jej odbiór wymaga konkretnej wiedzy i kompetencji, a ostateczny sens różnicuje się wedle zmiennej logiki kontekstu* [4, s. 80]. Jednym z przedsięwzięć wpisujących się

w omawiany kontekst jest mój autorski program edukacyjny *Kadry rzeczywistości*¹, który może być realizowany na zajęciach języka polskiego oraz godzinie wychowawczej. Wybierając obrazy filmowe, kierowałam się kryterium gatunkowym: film dokumentalny, film animowany, film krótkometrażowy, oraz kryterium tematycznym: przypowieści, metafory, dyskusje (*Jestem zły, Męska sprawa, Arka*). Dla uczniów było to pierwsze spotkanie z filmami prezentującymi tak różnorodny i skomplikowany ładunek zarówno pod względem formy, jak i treści. Wprowadzeniem stały się wrześnieowe lekcje wychowawcze, na których uczniowie mieli okazję skonfrontować swoje wyobrażenia na temat filmu i tematów okolicy filmowych. Zaproponowane zadania spotkały się z wielkim zainteresowaniem i aprobatą ze strony gimnazjalistów. Filmową przygodę rozpoczęły *Muzyczne pocztówki*: film sensacyjny reprezentował tu soundtrack z *Mission Impossible*, film przygodowy – z *Piratów z Karaibów*, natomiast film fantasy – ze *Zmierzchu*. Egzemplifikacja wybranych gatunków filmowych poprzez muzykę sprawiła uczniom ogromną radość i satysfakcję. Ćwiczenie identyfikacyjne stało się jednocześnie treningiem twórczego myślenia i weryfikowania znaczeń symbolicznych. Zadanie doprowadziło nas do cennej konkluzji: nie tylko cyberprzestrzeń i powszechne emotikony stanowią współczesny alfabet emocji, również muzyka może dostarczyć wybrednemu użytkownikowi kultury wielu doznań. Warto podkreślić, że w kontekście rozpatrywanego problemu utwór muzyczny to kumulacja treści, kondensacja wrażeń – przede wszystkim estetycznych, a przecież te ceni sobie najbardziej aksjologiczna przestrzeń międzykulturowa.

Kolejnym zadaniem były **Oscarowe piosenki**: *8 mila, Slumdog. Milioner z ulicy, Władca Pierścieni. Powrót króla, Titanic, Skyfall*. Zadanie **Filmowe kalambusy** wyzwoliło w uczniach ducha kreatywności i rywalizacji zgodnie z dewizą Thomasa Gordona, iż *siła twórcza wypływa z wolności eksperymentowania, wypróbowywania nowych rzeczy i nowych układów* [3, s. 175].

¹ Program *Kadry rzeczywistości* został pozytywnie zaopiniowany przez koordynatorów programów edukacji kulturalnej Centrum Edukacji Obywatelskiej i przeznaczony do realizacji w roku szkolnym 2013/2014.

Kolejne miesiące wypełnione były pracą z filmem. **Wirus zwany samotnością** to cykl zajęć poświęconych obrazowi **Arka** [1]. Już sama projekcja filmu spełniła swoje dydaktyczne zadanie. Może z tej przyczyny, że (...) estetyka współczesnych realizacji animowanych nawiązuje mocno do zjawisk kultury wizualnych znanych z naszego codziennego doświadczenia: do nawigacji internetowej, form interfejsu graficznego, gier komputerowych, grafiki reklamowej, komiksu, cyfrowego bricolage'u, jaki umożliwia Photoshop. Wynika z tego dla szkolnej edukacji filmowej jeden istotny wniosek – realizacje animowane z ostatniej dekady warto potraktować jako pomost prowadzący do współczesnej kultury wizualnej [7, s.19]. Uczniowie z wielkim skupieniem obejrzeni dzieło Grzegorza Jonkajtysa, pojawiły się cenne komentarze, wśród których przodowały te o oryginalności, niezwykłości filmu. Jak deklaruje Marta Stróżycka: *film animowany może stać się atrakcyjny również dla naszych uczniów. Krótka forma oraz uniwersalne tematy zachęcają do skupienia i dyskusji* [9, s.114]. Prezentacji wydarzeń ukazanych w filmie towarzyszyła charakterystyka *męczyzny o czarnych brwiach* przeprowadzona z różnych punktów widzenia (przywódca ekspedycji, pensjonariusz domu spokojnej starości, superman-wyzwoliciel). Spotkanie z filmem zakończyły redakcyjne prace zespołowe. Uczniowie przygotowali *Pamiętnik w imieniu mężczyzny o czarnych brwiach „Ocalałem”* oraz instrukcję *Jak uniknąć wirusa*. Prezentowany na zajęciach film odczytany został w kategorii filmowej przypowieści – z odwołaniem do biblijnych znaków (Arka Noego, apokaliptyczny Har-Magedon) oraz kulturowych symboli (wirus jako oznaka ludzkiej samotności, bezradności).

Faulowani przez życie to moduł poświęcony **Męskiej sprawie** [8] Sławomira Fabickiego. Uczniowie dokonali rekonstrukcji historii Bartka Idczaka, określali, na czym polega przemoc fizyczna i przemoc psychiczna. Pracując w parach, analizowali grupy społeczne, w których na co dzień funkcjonował bohater filmowej opowieści (rodzina, szkoła, drużyna piłkarska, pracownicy ze schroniska dla zwierząt). Dopełnieniem spotkania z filmem było przygotowanie przez klasę prac pisemnych: *Kodeks*

prawdziwej przyjaźni, Apel do rodziców, List do Bartka o czworonożnym przyjacielu. Spotkanie z Bartkiem uświadomiło uczniom, jak ważną rolę w ich życiu grają rodzice, którzy nie są żadnymi bóstwami, lecz prawdziwymi ludźmi, którzy akceptują i kochają swoje dzieci. Na ten aspekt zwracał uwagę Thomas Gordon: ze wszystkich następstw akceptacji żadne nie jest tak ważne, jak wewnętrzne poczucie dziecka, że jest kochane. Właśnie to przyjęcie drugiego takim, „jaki jest”, stanowi prawdziwy akt miłości; czuć się zaakceptowanym, znaczy czuć się kochanym [3, s. 38].

Dobro pod powieką to konfrontacja z filmem Grzegorza Packa **Jestem zły** [5]. Po projekcji filmu, uczniowie sami zwrócili uwagę na warstwę kompozycyjną dzieła, dzieląc je na wstęp (*Rozmawianie*), rozwinięcie (*Kamerowanie*) oraz zakończenie (*Wnioskowanie*). Na zajęciach operowano takimi pojęciami, jak: krótkometrażowy film dokumentalny, filmowy autoportret, subkultura młodzieżowa. Uczniowie wzięli udział w klasowej debacie *za i przeciw*, gromadząc argumenty przemawiające za tym, że bohaterowie rzeczywiście są źli, oraz kontrargumenty ukazujące, iż postaci te mają w sobie jeszcze dobro. Film wywarł na mnie ogromne wrażenie, lecz obawiałam się tych zajęć. Nie wiedziałam, w jaki sposób mam rozmawiać o nim z uczniami. Cieszę się, że nie miałam gotowego scenariusza, żadnego przepisu na pedagogiczny sukces. Po projekcji zapadła cisza. Szczerość i autentyczne przeżycia odniosły tego dnia zwycięstwo. Rozmawialiśmy o prawdziwym życiu, negatywnych emocjach i wartościach. Nie można wyeliminować zła z optyki widzenia świata, tak jak nie można zakwestionować istnienia swoistej kultury klawiatury. Słusznie o tym wychowawczym aspekcie pełni pisał Brian Way: *konstruktywny rozwój zawiera wyzwolenie i odkrywanie swojego emocjonalnego ja (...). Jesteśmy gotowi zaakceptować miłość, współczucie, uprzejmość i czułość, wszystkie emocje pozytywne, ale mamy tendencję do zakładania, że wszystko to będzie automatycznie*

istnieć, jeśli uda nam się powstrzymać wszelkie przejawy negatywnych emocji. Tak nie jest. Emocje pozytywne również wymagają okazji, aby można je było odkryć i wypróbować (...) Jednak emocje negatywne ujawnią się w ten czy inny sposób [10, s. 126 – 127]. Styczniowe zajęcia poświęcone zostały prezentacji zadań dodatkowych, które wykonywali uczniowie w formie pracy indywidualnej, zespołowej oraz grupowej. Wygłoszono referaty poświęcone wybranym gatunkom filmowym: kino sensacyjne, kino historyczne, komedie romantyczne. Dwie uczennice przeprowadziły wśród gimnazjalistów sondę: *Film to dla mnie...*, natomiast trzech uczniów przygotowało badanie ankietowe *Film i my*. Zapoznałam wychowanków z raportem przygotowanym przez Nowe Horyzonty Edukacji Filmowej *Młodzi w kinie* oraz przeprowadziłam ćwiczenie *Kamera na plakat*, prezentując wybrane prace pochodzące z archiwum Galerii Plakatu Polskiego (www.gapla.org.pl). Uczniowie przygotowali również własne plakaty podsumowujące pracę z filmami. Każdy film otrzymał swoją wizytówkę: Film, który boli: **Męska sprawa**; Film, który zadziwia: **Arka**; Film, który prowokuje: **Jestem zły**. Klasowa grupa plastyków zaskoczyła nas artystycznym przedstawieniem Muzy Filmu wraz z atrybutami.

Spontanicznie wykreowanym zadaniem ponadprogramowym była organizacja Festiwalu Filmu Animowanego **W korporacji Walta Disneya**. W ciągu dwóch tygodni uczniowie z klas II – III gimnazjum oraz szkoły podstawowej mogli uczestniczyć w zajęciach, na których została zaprezentowana *Krótką historią filmu animowanego* oraz biografia Walta Disneya: *Wizjoner z wąsikami*. Przeprowadzono także teleturniej *Disneyowskie zgadywanki*. Gospodarze festiwalu zadbali o odpowiednią aranżację sali, która została wypełniona podobiznami disneyowskich bohaterów z Myszka Miki na czele (wykonano z masy solnej pomnik Myski Miki i drewnianą huśtawkę dla Tygrysa oraz zaprojektowano farmę Kaczora Donalda). Dopełnieniem festiwalowej akcji stały się warsztaty **Kreśląc kadry**, dotyczące sporządzania storyboardu. Formą podsumowania była ankietowa ewaluacyjna przeprowadzona wśród uczestników programu.

Badanie ankietowe wykazało, że uczniowie chętnie uczestniczyli w realizacji zadań projektowych, docenili wartość wybranych przez nauczyciela filmów, potrafili współpracować ze

sobą, wymieniać się sugestiami i pomysłami, zwrócili również uwagę, iż kontakt z takim materiałem filmowym wymaga wiedzy, umiejętności i zaangażowania ze strony widza. Cele pro-

gramu zostały więc osiągnięte, a ja zyskałam pewność, że warto podsuwać gimnazjalistom dobre, mądre, wartościowe filmy pochodzące z archiwum Filмотeki Szkolnej.

Bibliografia

1. Arka. W: 6. *Filmowe przypowieści. Filмотeka Szkolna*. Polskie Wydawnictwo Audiowizualne, Warszawa 2009 (płyta DVD).
2. Bałutowski D.: *Jak oglądać trudne filmy z młodzieżą?* W: *Filмотeka Szkolna. Materiały pomocnicze. Część II*. Red. A. Mirska-Czerwińska. CEO, Warszawa 2012.
3. Gordon T.: *Wychowanie bez porażek. Rozwiązywanie konfliktów między rodzicami a dziećmi*. Tłum. A. Makowska, E. Sujak. Instytut Wydawniczy PAX, Warszawa 1994.
4. Jakubowski W.: *Edukacja w świecie kultury popularnej*. Impuls, Kraków 2006.
5. *Jestem zły*. W: 17. *Portrety zbiorowości. Filмотeka Szkolna*. Polskie Wydawnictwo Audiowizualne, Warszawa 2009 (płyta DVD).
6. Książek-Szczepanikowa A.: *Ekranowy czytelnik – wyzwanie dla polonisty*. Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, Szczecin 1996.
7. Majewski T.: *Oswajanie animacji*. W: *Filмотeka Szkolna. Materiały pomocnicze. Część II*. Red. A. Mirska-Czerwińska. CEO, Warszawa 2012.
8. *Męska sprawa*. W: 18. *Mali bohaterowie. Filмотeka Szkolna*. Polskie Wydawnictwo Audiowizualne, Warszawa 2009 (płyta DVD).
9. Stróżycka M.: *Każdy może spróbować sam animować*. W: *Filмотeka Szkolna. Materiały pomocnicze. Część II*. Red. A. Mirska-Czerwińska. CEO, Warszawa 2012.
10. Way B.: *Drama w wychowaniu dzieci i młodzieży*. Tłum. K. Pankowska, E. Nerwińska. WSIP, Warszawa 1997.

Urszula Wykurz jest nauczycielem języka polskiego w Publicznym Gimnazjum im. św. Franciszka z Asyżu w Po-skwitowie.

Kinowa Podstawa Programowa – spotkania filmowe dla nauczycieli

Regionalny Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli „WOM” w Katowicach przy wsparciu Centrum Sztuki Filmowej serdecznie zaprasza do wzięcia udziału w kolejnej edycji programu edukacji filmowej i audiowizualnej.

Każda projekcja filmowa poprzedzona jest prelekcją filmoznawcy, wskazującego na główne wątki tematyczne, strukturę dzieła, podpowiadającego tropy interpretacyjne.

Zajęcia te pomogą nauczycielom wykorzystywać dzieło filmowe do swoich celów edukacyjnych.

Szczegóły: www.womkat.edu.pl

Zgłoszenia i informacje: Iwona Kruszewska-Stoły, tel.: 32 258 13 97, w. 124; e-mail: ika@womkat.edu.pl

Sieć nauczycieli zajmujących się edukacją medialną

Regionalny Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli „WOM” w Katowicach, przy współpracy Centrum Edukacji Obywatelskiej, zaprasza do współpracy w ramach nowo tworzonej sieci wszystkich nauczycieli, których interesuje prowadzenie edukacji medialnej i włączanie jej elementów na lekcjach różnych przedmiotów.

Wspomagamy się nawzajem w odnalezieniu się w coraz szybciej zmieniającej się rzeczywistości, także medialnej, w której żyjemy z naszymi uczniami!

Podzielimy się dobrymi praktykami, wypracujemy nowe rozwiązania.

Postaramy się, by media stały się środkiem do edukacyjnego celu.

Pierwsze spotkanie sieci: październik 2015.

Szczegóły: www.womkat.edu.pl

Kontakt: Iwona Kruszewska-Stoły, tel.: 32 203 59 67, w. 124, e-mail: ika@womkat.edu.pl

EDUKACJA REGIONALNA JAKO DZIAŁANIE WIELOASPEKTOWE

LUCJA STANICZEK

Motto:

... musimy myśleć o Górnym Śląsku w aspekcie obietnicy –
poniekąd w kategoriach pewnej utopii, miejsca pustego, które dopiero wypełni się
nowymi wartościami, miejsca, które na nas czeka, które nas przyzywa
(Z. Kadłubek)

Motto zostało zaczerpnięte z książki *99 książek czyli mały kanon górnośląski*¹, a ich autorem jest Zbigniew Kadłubek. Książka została wydana w 2011 r. z inicjatywy Związku Górnośląskiego, przy wsparciu Zespołu Pieśni i Tańca „Śląsk”.

Przytaczam to zdanie, aby zwrócić uwagę, jak ewoluje myślenie o Śląsku, jak zanika partykularność tego myślenia, myślenia w kategorii rachunku krzywd, myślenia z perspektywy prowincji i peryferiów, myślenia kategoriami folkloru i kategoriami pograniczności tego miejsca.

Górny Śląsk, *piąta strona świata* – jak chce Kazimierz Kutz, region europejski, jest miejscem, którym opiekuje się *genius loci*, duch tego miejsca. W chaosie świata przykuwa on naszą uwagę, serce i rozum do prawd podstawowych, miejsc i krajobrazów znanych od pierwszego uniesienia powiek, do ludzi, którzy stanowią wspólnotę języka, wartości, mentalności, stylu życia. W chaosie świata geniusz miejsca jest deską ratunkową, *błogosławieństwem* – mówi Zbigniew Kadłubek. Prawda ta nie jest własnością Górnoślązaków. Zna ją wszystkie ludy, narody, społeczności etniczne. Ale warto ją Górnoślązakom przypomnieć. Będąc mieszkańcami absolutnie szczególnego regionu, łatwo mogą odnaleźć swoje życie, dążenia, system wartości, czasem historię, elementy kultury w życiu, systemie wartości, elementach kultury wspólnot innych regionów. Górnoślązacy, zwłaszcza młodzi Górnoślązacy,

rozumieją, że należą do wielkiej rodziny ludzkiej, swoją mentalnością są spokrewnieni z każdą wspólnotą, której kultura mieni się wielością światła, barw i odcieni, a jednocześnie jest wyrazista, odrębna i specyficzna. *Nowoczesny regionalizm oznaczałby dumę z lokalnej specyfiki, ale również – świadomość współuczestnictwa w dużo szerszych zjawiskach i procesach* – czytamy we wstępie do *99 książek* ... Dlatego regionalizm nie jest kojarzony z folklorystyką, etnografią, ani postawą „podejrzanie” partykularną bądź zabarwioną jakimiś terrorystycznymi separatyzmami.

Ta garść refleksji, cudzych i własnych, prowadzi nas do pierwszego zagadnienia – jest nim wychowawczy aspekt edukacji regionalnej. Warto jeszcze zwrócić uwagę na jej aspekt poznawczy oraz zastanowić się nad pytaniem: czym dla młodego człowieka może (powinna) być edukacja regionalna.

Nauczyciel zapraszający uczniów do spotkania ze Śląskiem, do rozmów o Śląsku, dotyka bardzo osobistej, intymnej części duszy. Rozmowa o małej ojczyźnie zawsze prowadzi wprost lub w kontekście do pytań o tożsamość. Czy jestem stąd? Skąd jestem? Czy jestem znikąd czy z określonego miejsca? Czym jest dla mnie ziemia, na której mieszkam? – miejscem zamieszkania czy miejscem życia? Kim są dla mnie ludzie, którzy mnie otaczają – czy jestem jednym z nich, czy jestem obcy? I wreszcie – kim jestem? Jestem tym, kim jestem z urodzenia? Z wyboru? Czy i z urodzenia i świadomego wyboru?

Czy to dobrze, że jestem Ślązakiem? Co z tego dla mnie wynika?

Takie pytania nie są obce młodzieży. Często przywołuję wypowiedź uczennicy klasy maturalnej w tyskiej szkole, która w pracy na temat małej ojczyzny napisała: *Moja mama pochodzi z Kujaw, a tata z Nowego Sącza. Ja urodziłam się w Tychach. Kiedy jedziemy na Kujawy – mama mówi: jedziemy do domu, kiedy jedziemy do Nowego Sącza, tata mówi, jedziemy do domu. Kiedy wracamy do Tychów – tak mówię ja. Gdzie jest moja mała ojczyzna? Może kiedy będą tu groby moich przodków, ja powiem, że tu jest moja mała ojczyzna*. Takie myślenie nie jest jednostkowe. Młodzi ludzie potrzebują i chcą poczucia przynależności do ziemi i do wspólnoty, chcą żyć między swymi. Tym jednak różni się od pokolenia dziadków, że jest to ich świadomy, dobrowolny wybór. Dokonawszy wyboru, odczuwają dumę z bycia Ślązakiem. Być Ślązakiem jest trendy!

Dla takich chwil warto się trudzić

O autentycznym zaangażowaniu uczniów w poszukiwaniu własnej tożsamości poprzez samodzielne zdobywanie wiedzy świadczyć może fragment pracy przygotowanej na Olimpiadę Wiedzy o Górnym Śląsku przez ucznia I LO w Siemianowicach Śląskich Adriana Hadasza.

Przygotowując się do napisania pracy o Górnym Śląsku – miejscu, w którym mieszkałem całe swoje dotychczasowe życie – miałem dość mieszane uczucia. Temat wydawał mi się, jak na ironię, niesamowicie odległy. Szczerze mówiąc, sam Śląsk, specyfika tego regionu, tradycje i zwyczaje z nim związane; wszystko to było dla mnie mało atrakcyjne, nudne, niepasujące do mnie [...]. Oczywiście, poprzez mieszkanie na Śląsku gwara nie jest mi obca i również potrafię się nią posługiwać, choć w mniejszym stopniu niż, na przykład, moi dziadkowie. Nie była ona dla mnie czymś pięknym, wartym kultywowania; po prostu sobie istniała, gdzieś tam obok, podobnie zresztą jak cały Śląsk. Region, który jeżeli nie wydawał mi się całkowicie brzydki, to którego na pewno nie potrafiłem nazwać też pięknym.

¹ Z. Kadłubek: *Od Homera do Horsta. W: 99 książek, czyli mały kanon górnośląski*. Katowice, 2011.

Teraz, po napisaniu tej pracy, wertowaniu wielu książek, szukaniu informacji w Internecie i wreszcie po rozmowach z osobami, które na Śląsku wyrosły, mogą powiedzieć o sobie, że jestem Ślązakiem; że tu się urodziłem i tu się wychowałem. Mogę powiedzieć, że czuję przywiązanie do ziemi. Poznałem gwarę w ustach moich rówieśników, która wtedy wydała mi się kompletnie nieatrakcyjna, ale poznałem też tę samą gwarę, która w ustach Kamila Durczoka oraz Józefa Skrzeka nagle zaczęła być piękna. [...]²

Śląski Turniej Debat Oksfordzkich, kolejny przykład nowoczesnych metod stosowanych w edukacji regionalnej, miał już sześć edycji. Start w turnieju to pogłębienie wiedzy uczniów (i nauczycieli!) i zrozumienie spraw, o których się debatuje, to okazja do zweryfikowania stereotypowego postrzegania świata. To także praktyczna lekcja kultury posługiwania się argumentami, szacunku dla adwersarza i jego poglądów. I choć przygotowanie drużyny wymaga niewyobrażalnie dużo pracy, satysfakcja z udziału jest tak wielka, że kilkanaście szkół jest wiernych turniejowi od lat; bywa, że uczniowie sami zgłaszają się do nauczyciela, żeby ich przygotował. A tezy nie są banalne. Jak udowodnić (obalić) tezę, że Polak i Niemiec to dwa bratanki, albo że należy pielęgnować mit wieży spadochronowej lub że rok 1945 na Śląsku to nie było wyzwolenie? To zadania, które wymagają przeorania utartych opinii i ocen. Emocje towarzyszące potyczkom wskazują na to, że młodzież potrafi żyć sprawami Śląska, że chce wiedzieć i jest gotowa do rozmowy na ważne tematy.

Wielki konkurs *Edukacja regionalna w szkole*³ jest trudny, sprawdza przede wszystkim umiejętności, ale i wiedzę z kilku dziedzin, wymaga solidnych przygotowań i wykazania się systematyczną pracą przez cały rok. A jednak co roku zgłasza się do niego ponad 100 szkół i przedszkoli. Wartościowe nagrody fundowane przez Wojewodę Śląskiego są z całą pewnością zachętą do startu. Ale nie jest to motywacja jedyna. Udział w konkursie utwierdza uczniów

i ich nauczycieli w przekonaniu, że to, co przekazano im w rodzinach, w środowisku: mowa, tradycje, są atrakcyjne i ważne. Stąd wysokie lokaty szkół z małych miejscowości, gdzie kultura rodzima jest pielęgnowana: Studzienice, Ornowice, Goławiec, Koziegłowy, Pierściec. Są też szkoły przodowniczką z Chorzowa, Siemianowic, Katowic, które edukację regionalną mają wpisaną do programów szkolnych od lat.

Uczestnicy finałów i półfinałów konkursu, uczniowie liceów i techników, z dumą i przyjemnością wkładają śląski strój ludowy, często wypożyczony od babć i dziadków, popisują się śląską gwarą, ale i studiują mapy, czytają lektury, przeprowadzają wywiady, przygotowują prezentacje, filmy, uczą się dat, nazwisk, faktów.

Od kilku lat obserwujemy renesans śląskości. Początkowo odżywały biesiady śląskie, strój, gwara. W szkołach seryjnie wręcz odbywały się konkursy gwary, dni regionalne, na których prezentowano tradycyjne potrawy. Media kochały ten temat i utrwały stereotyp kultury plebejskiej, *familockiej*. Te spontaniczne formy mogły zaciekawiać, ale nie mogły pociągać do naśladownictwa, kontynuacji. Młodzi ludzie zaczęli drążyć temat tożsamości śląskiej, wkładu Ślązaków w naukę i kulturę europejską. Wyrosło elitarnie pokolenie Ślązaków świadomych, z urodzenia, ale równocześnie wyboru. Pojawiły się wielkie talenty, wyrosło pokolenie muzyków, malarzy, fotografików i pisarzy. Wśród tych ostatnich wystarczy wymienić Szczepana Twardocha, o którym prasa ogólnopolska czy jurorzy konkursów literackich, w których jest częstym laureatem mówią, że ostentacyjnie podkreśla swoją śląskość, czy Zbigniewa Kadłubka. Śląskość przemówiła do młodych ludzi także śląskim bluesem, muzyką Wojciecha Kilara i Mikołaja Góreckiego. Co ważniejsze – przemawia też śląskim etosem. Aspekt wychowawczy edukacji regionalnej domaga się, **żeby to śląski etos stał się jej kośćcem**. Etos, czyli sfera wartości, która jest właściwa danej grupie społecznej, wspólnocie, czło-

wiekowi. Co obejmowałaby etos śląski? Powoływał się na niego np. biskup Wiktor Skworec podczas ingresu. W sferze wartości naczelnych, autotelicznych Górnślązaka znalazłaby się na pewno praca. Praca jako błogosławieństwo, nie jako przekleństwo. Praca, która nie tylko zmienia świat, ale przede wszystkim zmienia samego człowieka. Praca jako wartość generuje inne wartości: godność, odpowiedzialność – także odpowiedzialność za rodzinę, wolność rozumianą jako wolny wybór i wierność raz dokonanym wyborom, perfekcjonizm, solidarność wewnątrzspołnotową. Taki etos, zakorzeniony w silnej, bezpośredniej relacji z Bogiem, wyrażający się w rozpowszechnionej na Śląsku maksymie *Módl się i pracuj*, jest solidnym fundamentem, na którym można budować własny, indywidualny system wartości. Pozwala odnaleźć się w różnych miejscach na świecie, krajach i kontynentach. Może dlatego jest bardzo atrakcyjny dla współczesnej młodzieży.

A jednak ...

Wyniki badań przeprowadzonych przez zespół socjologów: Adama Bartosza, Tomasza Nawrockiego i Justynę Kijonkę-Niezabitowską z Instytutu Socjologii UŚ pt. *Tożsamość młodych Ślązaków. Między patriotyzmem lokalnym a europejskością*⁴ wywołały falę lamentów i kasandrycznych przepowiedni o zaniku poczucia śląskości u młodych Ślązaków. Z satysfakcją podawano, także na łamach prasy, przykłady kompromitujących odpowiedzi uczniów dotyczących podstawowych, wydawałoby się, faktów i postaci z historii regionu. Pesymistyczny ton przewija się także w wypowiedzi prof. Ryszarda Kaczmarka, historyka, powszechnie znanego i niekwestionowanego przeciw autorytetu: *Dzisiaj już prawie nie występuje tak dobrze znany jeszcze w epoce PRL-u, ale przecież już wcześniej, schemat przekazu ojców i dziadów tradycji rodzinnej. W każdym razie nie deklarują tego młodzi ludzie. Jeżeli nie zastąpimy tej luki edukacją szkolną, młodzi ludzie*

² A. Hadasz: *Zróżnicowanie krajobrazowe Górnego Śląska*. Praca pisemna II etapu VI Olimpiady Wiedzy o Górnym Śląsku. OWoGŚI organizowana jest przez Związek Górnośląski.

³ Konkurs jest zainicjowany przez Śląskiego Kuratora Oświaty; od początku kieruje nim Wiesława Gala, Kierownik Oddziału Zwiększania Szans Edukacyjnych i Doskonalenia Nauczycieli.

⁴ A. Bartoszek, T. Nawrocki, J. Kijonka-Niezabitowska: *Tożsamość młodych Ślązaków. Między patriotyzmem lokalnym a europejskością*. Fundacja dla Śląska, Katowice 2009.

będą w życiu dorosłym deklarowali już niedługo tylko „Jestem Polakiem”, prawdopodobnie rzadziej „Jestem Europejczykiem”, ale na pewno nie padnie już odpowiedź „Ja jestem Ślązakiem”⁵.

Wydawać by się mogło, że wyniki badań, tak wszechstronnie ujmujących zagadnienie tożsamości młodych Ślązaków, zmobilizują wszystkich odpowiedzialnych za kształcenie – od władz oświatowych i regionalnych po organy prowadzące, czyli miasta i gminy, do wprowadzenia edukacji regionalnej do systemu kształcenia. Tak się nie stało. Badania przekonały przekonanych. Utwierdziły tych nauczycieli, dyrektorów szkół, włodarzy gmin, szefów ośrodków doskonalenia, którzy na miarę środków i możliwości kadrowych wprowadzali zajęcia dodatkowe, wspierali innowacje regionalne, konkursy, okazjonalne święta i uroczystości. Pozostali nie widzą problemu.

Jakie z tego wynika zadanie dla edukacji regionalnej? Zakładając, że podstawowym i nadrzędnym jej celem jest kształtowanie pozytywnych postaw wobec regionu – powinna wspomóc ucznia w poszukiwaniu tożsamości. Nauczyciel jako mistrz, według Romana Ingardena, powinien tu stać pół kroku za uczniem. Mając świadomość delikatności swojej misji, pomóc uczniowi zrozumieć otaczający go najbliższy świat, określić swoje w nim miejsce i podjąć decyzję o swojej przynależności.

Warunkiem dobrego rozeznania jest wiedza. I pytanie kolejne: z czego ma się uczeń uczyć? Jakie narzędzia ma nauczyciel do prowadzenia edukacji regionalnej? Jeżeli zostanie wyposażony w dobre opracowania merytoryczne i metodyczne, to niezależnie od tego, jaka jest jego specjalność, będzie potrafił nauczyć. Tymczasem podręcznika do edukacji regionalnej nadal nie ma. Wszystko wskazuje na to, że system zawiódł.

Edukacja regionalna w praktyce oświatowej

*Górny Śląsk. Program edukacji regionalnej dla wszystkich etapów kształcenia*⁶ został opracowany przez zespół

autorów z opolskiej, cieszyńskiej i katowickiej części Górnego Śląska pod kierunkiem rady naukowej złożonej z pracowników naukowych Uniwersytetów Opolskiego i Śląskiego. Recenzenci ministerialni pisali o nim: *W mojej wieloletniej działalności rzeczoznawcy podręcznikowego i programowego miałem – jak dotąd – nieliczne okazje czytać i analizować opracowania ukierunkowane na pracę nauczyciela, które sprawiają recenzentowi przyjemność i radość wywołana poczuciem autentycznej przydatności edukacyjnej ocenianego dzieła, jego bezbłędnością formalną, metodologiczno-rzeczową, a nade wszystko przemyślaną, przemawiającą do umysłu i serca uczniów koncepcją wychowawczą (ta ostatnia kwestia to prawdziwa rzadkość we współczesnych publikacjach programowych i podręcznikowych)* (dr W. Górczyński) oraz: *Na szczególną uwagę zasługuje całościowe postrzeganie regionu, w różnych aspektach i z różnych punktów widzenia. Kolejną zaletą programu jest integracja treści (zagadnień). [...] Uważam, że z punktu widzenia wychowawczego program ten jest wzorowy* (dr J. Angiel)⁷. I choć od 2005 r. zmieniła się Podstawa programowa kształcenia ogólnego, zarówno pod względem merytorycznym, jak i metodycznym program ten w dalszym ciągu jest bardzo dobrym, lecz jak dotąd jedynym programem edukacji regionalnej dla wszystkich etapów kształcenia, który w kompleksowy sposób obejmuje zagadnienia Górnego Śląska w jego historycznych granicach.

Trzeba jednak zwrócić uwagę, że edukacja regionalna wymaga wiedzy z kilku dziedzin:

- historii Śląska i jego problemów współczesnych – społecznych, politycznych, demograficznych, ekonomicznych, administracyjnych, w tym roli duchowieństwa na Górnym Śląsku,
- geografii, z zagadnieniami przyrodniczymi, ochroną przyrody i ekologią,
- literatury śląskiej, tzn. takiej, której tematem i światem przedstawionym jest Śląsk jako przestrzeń i ludzie, oraz pisarzy urodzonych na

Śląsku, których utwory należą do literatury światowej,

- językoznawstwa, w tym miejsca języka (gwary) we współczesnym życiu, także w szkole,
- dziedzictwa kulturowego obejmującego twórczość ludową, ale także obyczaj, zwyczaje, obrzędy, architekturę, strój,
- sztuki współczesnej, w tym filmu, muzyki, plastyki, teatru.

Nie jest to zadanie na miarę jednego przedmiotu szkolnego i jednego nauczyciela. Nie jest też do zrealizowania na jednym etapie kształcenia. Edukacja regionalna, jeżeli ma spełnić swoje zadanie, tzn. pomóc młodemu człowiekowi świadomie wybrać miejsce swojego zakorzenienia, powinna rozpocząć się w przedszkolu i trwać przez wszystkie etapy. Program edukacji regionalnej musi być adekwatny do możliwości intelektualnych uczniów i ich rozwoju społecznego. Przestrzegając zasady stopniowania trudności, zaczyna się od tego, co tu i teraz, w zasięgu wzroku i doświadczenia dziecka. Atrakcyjne dla dziecka do 10 roku życia są wszystkie elementy folkloru: począwszy od zwyczajów, obrzędów, potraw, stroju, piosenki, tańca, dawnych zabaw i zabawek, wyliczanek, ale i baśni, do gwary, dawnych zawodów, narzędzi, charakterystycznych elementów kultury materialnej. Wszystko to mieści się w obrębie rodziny, domu, podwórka, sąsiadów, drogi do szkoły. Jest atrakcyjne, bo dziecko może poznawać to w konwencji zabawy, gry symulacyjnej, porozmawiać o tym z rodzicami czy dziadkami w domu. Rozmówienie w tej dziedzinie śląskiej kultury może zaowocować rozbudzeniem trwałych zainteresowań naukowych. Dzieciom starszym proponuje się inny zasób treści: literaturę regionalną, np. opowiadania Gustawa Morcinka, poezję Josepha Eichendorffa, wiersze poetów ludowych, inscenizacje gwarowe, np. kolędników, wyjścia do muzeum na wystawy regionalne, zwiedzanie obiektów przyrodniczych i kulturalnych na obszarze gminy i powiatu, potem regionu, przypatrywanie się obyczajowości w rodzinach kole-

⁵ Tamże, s. 113.

⁶ *Górny Śląsk. Program edukacji regionalnej dla wszystkich etapów kształcenia*. Związek Górnośląski, Katowice 2005.

⁷ Tamże, s. 6.

gów, przysłuchiwanie się ich językowi, porównywanie z tradycją funkcjonującą we własnej rodzinie.

Od gimnazjalistów oczekivalibyśmy realizacji projektów mających na celu nie tylko opisanie zjawisk, osób, zdarzeń dotyczących regionu, ale także zmuszających do myślenia, wywołujących refleksję nad własną tożsamością, postawą, wobec ziemi, na której się urodzili i żyją. Projektów, które nie tylko rejestrują fakty, ale pomnażają dziedzictwo tej ziemi. Powinno się im zaproponować projekty opisujące walory środowiska przyrodniczego regionu, przybliżające wybitne sylwetki z życia politycznego, nauki, ekonomii czy sztuki. Gimnazjaliści będą zadawać pytania, buntować się przeciw stereotypom, tradycyjnym poglądom, odrzucać ustalone sądy. Tradycja – po co? Co ja w XXI wieku będę z tego miał? Weryfikacja, sprzeciw wobec tego, co dawne, znane, utarte jest wielką szansą na świadomy wybór. Regionalizm przestaje być wówczas kojarzony tylko z folklorystyką.

Uczniowie szkoły ponadgimnazjalnej chcą zrozumieć pojawiające się zjawiska na Śląsku i dociekają źródeł, np. wyników spisu powszechnego, w którym znaczny i zwiększający się odsetek respondentów deklaruje narodowość śląską, jak życiorys z *dziadkiem w Wehrmachcie* może wpłynąć na rozwój kariery, rażącej rozbieżności granic regionu i granic województwa śląskiego. Badają historię regionu przez pryzmat własnej, wielopokoleniowej rodziny. Zainteresują ich problemy narodowościowe charakterystyczne dla regionów pogranicza czy też wielokulturowość takich obszarów.

Jakie kryteria postawilibyśmy przed edukacją regionalną? Według prof. Marka Szczepańskiego⁸ cechami charakteryzującymi edukację regionalną są:

- kompetencja, znajomość cech wyróżniających region, jego odmienności, inności, ale także *komparatystryka regionalna*, umiejętność porównywania Górnego Śląska z innymi regionami bez poczucia wyższości;
- możliwość bezpośredniego pozna-

nia, dotknięcia, sprawdzenia przedmiotu rozważań;

- wielowymiarowość, ujęcie holistyczne, wielowątkowość;
- rozumienie otaczającej rzeczywistości, zaciekawienie otaczającym światem (*młody człowiek musi się dziwić*);
- imperatywność, obligatoryjność na etapie szkolnym;
- nowoczesność technologiczna form, metod i technik kształcenia.

Praktyka pedagogiczna nasuwa kolejne warunki skutecznej edukacji regionalnej. Nauczyciel osiągnie cele, jeżeli jego postawa będzie autentyczna, gdy będzie utożsamiał się z prawdami, które głosi, gdy przekona uczniów do nich swoim przykładem.

Takie przygotowanie pozwoli młodemu człowiekowi zrozumieć i ocenić współcześnie występujące zjawiska na Śląsku właściwe tylko temu regionowi.

Istotną sprawą w edukacji regionalnej jest zastosowanie efektywnych oraz atrakcyjnych metod i form pracy z uczniem. Dominować powinny takie, które wyzwalają samodzielne poszukiwania uczniów, rozwijają umiejętność prezentowania wyników swoich poszukiwań i przemyśleń, wyzwalają chęć działania na rzecz regionu lub najbliższej okolicy. Wielką rolę powinny odgrywać kontakty ze środowiskiem, muzeami, placówkami kulturalnymi, profesjonalnymi i amatorskimi zespołami regionalnymi.

Jak tymczasem sprawa edukacji regionalnej przedstawia się w praktyce oświatowej? Trzeba odpowiedzieć na kilka pytań, bowiem sytuacja nie jest jednoznaczna. Czy w świetle obowiązujących przepisów oświatowych jest miejsce na edukację regionalną w szkole? Kto miałby (mógłby) prowadzić zajęcia z edukacji regionalnej? Jakie kwalifikacje musiałby mieć nauczyciel przedmiotu o nazwie np. *wiedza o Górnym Śląsku*?

Zajmujemy się wiedzą o regionie czy o województwie śląskim, w skład którego wchodzi obszary z regionu małopolskiego? Czy włączymy obszar województwa opolskiego z Opolem jako historyczną stolicą Górnego Śląska oraz obszary należące do Czech?

Prowadzony od dwóch lat przez Śląskie Kuratorium Oświaty konkurs *Edukacja regionalna w szkole* kierowany jest do szkół objętych nadzorem Kuratorium Oświaty, a więc szkół z terenu Śląska i Małopolski. Rywalizacja uczniów z obszaru częstochowskiego, cieszyńskiego, Żywiecczyny, Zagłębia i czarnego Śląska jest interesującym doświadczeniem dla uczniów, nauczycieli i ... komisji oceniającej. Wartością dodatkową konkursu jest stworzenie sytuacji, w której drużyny z różnych kulturowo regionów mogą poznać właściwości regionów, jakie reprezentują koledzy z drużyn przeciwnych. Doświadczenie konkursowe wskazuje, że z jaką wielką pieczołowitością dyrekcje szkół, nauczyciele, rodzice i uczniowie traktują dziedzictwo kulturowe.

Nauczyciel może realizować treści edukacji regionalnej tylko jako innowację pedagogiczną (program autorski, klasa autorska) lub jako zajęcia pozalekcyjne. Ta forma pracy z uczniem jest możliwa na każdym etapie kształcenia. Przykładem dobrze zorganizowanej innowacji są klasy śląskoznawcze prowadzone w Zespole Szkół im. Gustawa Morcinka w Rudzie Śląskiej i w 9 Gimnazjum w Bytomiu oraz w wielu innych szkołach, m.in. w I LO w Tychach, I LO w Katowicach, SP w Studzienicach, SP w Piersćcu, SP 37 i 23 w Tychach i kilku innych.

W gimnazjum grupa uczniów może uczestniczyć w projekcie, którego temat będzie dotyczył zagadnień regionu. W szkole ponadgimnazjalnej podstawa programowa przewiduje wprowadzenie modułów, które także dają możliwość zainteresowanym uczniom zgłębiania wiedzy o regionie. Ponadto nauczyciel może wprowadzić elementy tej wiedzy do realizowanego programu historii, języka polskiego, plastyki czy geografii.

Przedstawione w skrócie możliwości nauczania o regionie przewidziane przez obowiązującą *Podstawę programową kształcenia ogólnego* wskazują, że nawet przy wykorzystaniu wszystkich możliwości, na każdym etapie kształcenia tylko niewielka część uczniów będzie mogła być objęta kształceniem regionalnym. W dużej

⁸ M. Szczepański: *Społeczności lokalne: perspektywa edukacji regionalnej*. Wykład wygłoszony w Zabrzu podczas VI Ogólnopolskiego Forum Nauczycieli Regionalistów 5 grudnia 2011 r.

mierze zależeć będzie od nauczyciela, czy i do jakich uczniów skieruje propozycję poznawania regionu. Do tej pory, poza absolwentami Podyplomowego Studium Wiedzy o Regionie (trzy edycje od roku 1995), zajęcia z edukacji regionalnej prowadzili nauczyciele entuzjaści, którzy sami interesują się historią, kulturą, geografią Górnego Śląska. W tej sytuacji trudno mówić o rozwiązaniach systemowych, które zapewniłyby możliwość regularnej nauki w tej dziedzinie. Wysoce pożądane byłoby uruchomienia kolejnych – po 3 edycjach zorganizowanych przez Instytut Socjologii UŚ – studiów

podyplomowych, które dałyby rzetelne kwalifikacje i uprawnienia do nauczania przedmiotu *wiedza o regionie* i prowadzenia zajęć pozalekcyjnych. Światłem w tunelu jest projekt regularnych studiów podyplomowych na ten temat na Wydziale Filologicznym Uniwersytetu Śląskiego.

Edukacja regionalna – nie bez trudności, mniejszych lub większych, jest realizowana w większości szkół europejskich. W bezpośredni sposób mogliśmy się przekonać o tym podczas VI Ogólnopolskiego Forum Nauczycieli Regionalistów, organizowanego w Zabrzu, podczas którego o doświad-

czeniu w edukacji regionalnej mówili przedstawiciele Moraw, Aragonii i Westfalii oraz nauczyciele szkół, które współpracują ze szkołami europejskimi. Okazało się, że w wielu krajach nauczyciele-regionalści są czasem jedynymi strażnikami tradycji, zachowującymi ciągłość doświadczenia pokoleń. To im pragnę zacytować zdanie Stanisława Vincenza: *Europa przestanie być Europą, gdy wyczerpią się regiony, przestanie być spontaniczna. Stanie się słaba, wyprasowana, retoryczna, pseudouniwersalna, tak jak późna Grecja. O ile nie ulegnie zdżyczeniu i nie zostanie zalana*⁹.

Dr Łucja Staniczek jest wiceprezesem Związku Górnos Śląskiego, polonistką, inicjatorką i współorganizatorką takich przedsięwzięć edukacyjnych, jak: Ogólnopolski Konkurs Krasomówczy im. W. Korfańskiego, Śląski Turniej Debat Oksfordzkich, Olimpiada Wiedzy o Górnym Śląsku, Ogólnopolskie Forum Nauczycieli Regionalistów; inicjatorką, współautorką i koordynatorem programu *Górny Śląsk. Program edukacji regionalnej dla wszystkich etapów kształcenia*, autorką licznych publikacji metodycznych i kilku prac naukowych.

Wspieramy szkoły w kształtowaniu postaw aktywności, zaangażowania, przedsiębiorczości

Regionalny Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli „WOM” w Katowicach współpracuje z Fundacją Młodzieżowej Przedsiębiorczości w realizacji programów, które *przygotowują młodzież do wejścia na rynek pracy, uczą przedsiębiorczości i poruszania się w świecie finansów. Ucząc poprzez działanie, oferujemy wiele możliwości praktycznego sprawdzenia wiedzy. Staramy się rozwijać umiejętność krytycznego myślenia oraz kształtować aktywny stosunek do życia.*

Są to programy:

Dla nauczycieli i uczniów szkół podstawowych:

- **Bezpieczne wędrówki. Od grosika do złotówki.**

Dla nauczycieli i uczniów gimnazjów:

- **Ekonomia na co dzień,**
- **Przedsiębiorczość,**
- **Zostać przedsiębiorczym.**

Dla nauczycieli i uczniów szkół ponadgimnazjalnych:

- **Moje finanse.**

Zapraszamy na warsztaty jesienne programu Ekonomia na co dzień – nowe materiały dydaktyczne, nowe pomysły na pracę metodą projektu edukacyjnego.

W ramach programu *Moje finanse* w nowym roku szkolnym zaplanowaliśmy:

- **4 konkursy dla uczniów,**
- **wykład interaktywny poświęcony Giełdzie Papierów Wartościowych,**
- **przygotowanie generatora testów (nowego narzędzia wspomagającego pracę nauczyciela),**
- **opracowanie serwisu informacyjnego dla nauczycieli,**
- **warsztaty stacjonarne dla nauczycieli.**

Serdecznie zapraszamy do udziału w programach!

Więcej informacji: **Anna Czarlińska-Wężyk**, koordynator regionalny programów edukacyjnych FMP kierownik Pracowni Edukacji Zawodowej i Międzykulturowej w Regionalnym Ośrodku Doskonalenia Nauczycieli „WOM” w Katowicach, tel.: 32 203 59 67 w. 223, e-mail: aczarli@womkat.edu.pl

⁹ S. Vincenz: *Po stronie dialogu*. T. 1. Warszawa 1985.

DRUGIE ŻYCIE KSIĄŻKI

BETYNA HEM

Poniższy scenariusz uzyskał
wyróżnienie
w
Konkursie dla Nauczycieli
na Najlepszego Scenariusza Lekcji
lub
Akcji Związanych
z Obchodami
Roku Czytelnika¹.

Scenariusz
zajęć bibliotecznych
w klasach I – III gimnazjum
(zajęcia łączone z zajęciami
artystycznymi z plastyki)

▶ **Czas trwania:** 2 – 3 godziny lekcyjne

▶ **Cele ogólne:**

- ▶ kształtowanie kultury czytelniczej,
- ▶ przekonanie, że książka jest dobrem kultury,
- ▶ rozwój wyobraźni.

▶ **Cele szczegółowe:**

Uczeń:

- ▶ zna historię książki,
- ▶ wie, na czym polega *bookcrossing*,
- ▶ zna pojęcie *bookartyzm*,
- ▶ potrafi zaprojektować i wykonać dzieło plastyczne, wykorzystując zbędną książkę jako tworzywo rzeźbiarskie.

▶ **Metody:** pogadanka, prezentacja multimedialna, ćwiczenie plastyczne, prezentacja prac.

▶ **Formy pracy:** zbiorowa i indywidualna.

▶ **Środki dydaktyczne:** krótka prezentacja multimedialna na temat historii książki (można także wykorzystać plansze i ilustracje), książki wydane w różnych latach (można pokazać najstarszą książkę z biblioteki), dostęp do Internetu strona internetowa na temat bookartyzmu, np.: www.biblioteka.wieszowa.pl.

▶ **Materiały i narzędzia:** kartka, ołówek, książki przeznaczone na makulaturę lub niepotrzebne katalogi reklamowe, klej, nożyczki, papiery kolorowe, sznurek itp.

▶ **Przebieg zajęć**

Etap 1 – Historia książki

1. Nauczyciel bibliotekarz przynosi na lekcję książki wydane w różnych latach. Pokazuje uczniom różnice w szacie graficznej i stylu pisanie. Prezentuje najstarszą książkę z biblioteki szkolnej (uczniowie mogą zgadywać, z którego jest roku). Zauważa, że historia książki sięga jednak znacznie dalej.
2. Uczniowie oglądają prezentację multimedialną ukazującą tabliczki gliniane z pismem klinowym, papirus z hieroglifami, książkę ręcznie pisaną, książkę drukowaną, e-booki i audiobooki (można także wykorzystać plansze i ilustracje).
3. Nauczyciel zwraca uwagę, że bardzo stare książki można zobaczyć najczęściej tylko w muzeach lub w formie skanów w bibliotekach i Internecie. Mówi o pogorszeniu

jakości książek wydawanych w XIX i XX wieku.

Etap 2 – Co dalej z przeczytaną książką?

1. Uczniowie w grupach dwuosobowych zapisują na karteczkach odpowiedzi na pytanie: Co można zrobić z własną książką, którą się już przeczytało? Odpowiedzi są później odczytywane na głos. (Przykładowe odpowiedzi: przeczytać ponownie, podarować bibliotece, dać koledze, pożyczyć, odłożyć na półkę, sprzedać, wyrzucić, dać na makulaturę.)
2. Uczniowie odpowiadają na pytanie, czy znają słowo *bookcrossing*. Nauczyciel zapisuje je na tablicy. Uczniowie zapoznają się z podstawami akcji *Uwolnić książkę*.

Etap 3 – Bookartyzm²

1. Nauczyciel zauważa, że nieaktualnym lub zniszczonym książkom i katalogom reklamowym, które planowaliśmy wyrzucić, możemy nadać drugie życie, wykorzystując je do stworzenia dzieł sztuki.
2. Uczniowie oglądają przykłady *bookartyzmu* na stronie www.biblioteki.szkolnej (można także wykorzystać inne zasoby Internetu)³.

Etap 4 – Praca plastyczna

1. Uczniowie tworzą rysunkowe szkice, według których wykonają swoje rzeźby z książek.
2. Wykonują pracę według swojego projektu. Technika jest dowolna. Można naklejać, wycinać, sklejać, łączyć papier z innymi materiałami, fotografiami itp.
3. Po wykonaniu prac, uczniowie porządkują swoje miejsce pracy.

Etap 5 – Wystawa prac

Uczniowie wraz z nauczycielem bibliotekarzem tworzą wystawę prac w bibliotece szkolnej. Autorzy mogą komentować swoje prace, wyjaśniać ich przesłanie (jeśli takie jest). Pozosta-

¹ Konkurs został zorganizowany przez doradcę metodycznego ds. bibliotek szkolnych w Katowicach, **Iwonę Müller**. Współorganizatorkami były: **Aldona Ferdyn**, konsultant Regionalnego Ośrodka Doskonalenia Nauczycieli „WOM” w Katowicach oraz **Barbara Hadas-Rań**, prezes Katowickiego Oddziału Towarzystwa Nauczycieli Bibliotekarzy Szkół Polskich.

² *Bookartyzm* to dziedzina sztuki, w której tworzymy z książek traktowane jako przedmiot. Poprzez wykorzystanie różnorodnej techniki (wycinanie, składanie, dolepienie itp.) powstają z nich rzeźby. Znakomitym przedstawicielem tej gałęzi sztuki jest B. Dettmer.

³ Przykładowe linki:

<http://biblioteka4.bloog.pl/id,340725465,title,Nowy-wymiar-literatury,index.html?smybbtticid=614d9c>

http://www.stardoll.com/pl/magazine/post/99764/ksikowe_rzeby.html

li także mogą wyrażać swoje odczucia. Nauczyciel plastyki ocenia prace pod

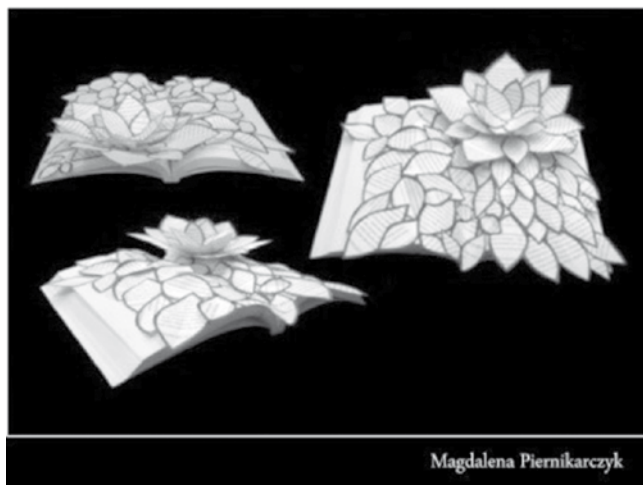
kątem wartości artystycznych. Wystawa pozostaje w bibliotece przez dłuższy

czas. Dzięki temu mogą ją oglądać pozostali uczniowie, pracownicy i rodzice.

Przykładowe prace uczniów:

Sandra Czerny

Magdalena Piernikarczyk

Komentarz nauczyciela

Łączenie pracy nauczyciela bibliotekarza i nauczyciela dowolnego przedmiotu znacznie ułatwia prowadzenie edukacji czytelniczej i medialnej. Można tak zorganizować swoją pracę, aby realizując podstawę programową z danego przedmiotu, wprowadzać równo-

ześnie treści czytelnicze. W zależności od tematu lekcji uczniowie mogą np. wyszukiwać określone pojęcia w słownikach lub szukać informacji w Internecie. W moim przypadku przedmiotem nauczania jest plastyka. Przy okazji lekcji dotyczącej np. sztuki średniowiecza poruszam z uczniami tematy związane z historią książki, a uczniowie projek-

tują inicjały czy miniatury. Omawianie sztuki plakatu czy sztuki graffiti może być wstępem do tworzenia prac promujących czytanie. Uczniowie mogą przedstawiać swojego ulubionego bohatera książki, projektować okładki, ilustracje, zakładki, czy ekslibrisy. Mogą także tworzyć plansze do teatryku *kamishibai*.

Betyna Hem jest nauczycielem bibliotekarzem i nauczycielem plastyki w Zespole Szkół w Wieszowie.

Z oferty RODN „WOM” w Katowicach na rok szkolny 2015/2016

KURSY DOSKONALĄCE:

- Biblioterapia w szkole – I i II stopień
- Biblioterapia w szkole – III stopień
- Blog biblioteczny – tworzenie atrakcyjnego miejsca w sieci
- Bibliotekarz jako broker informacji

Kontakt: Aldona Ferdyn, tel.: 32 258 13 97 w. 201, e-mail: aferdyn@womkat.edu.pl

Sieć współpracy i samokształcenia nauczycieli bibliotekarzy szkolnych

Sieć to sposób na wymianę doświadczeń, dzielenie się przykładami dobrych praktyk oraz tworzenie nowych rozwiązań dopasowanych do potrzeb biblioteki, poszerzenie kompetencji nauczycieli, nawiązywanie kontaktów i współpracy pomiędzy nauczycielami oraz szkołami, korzystanie z metodycznego i merytorycznego wsparcia.

Zapraszamy serdecznie wszystkich zainteresowanych do udziału w roku szkolnym 2015/2016.

Udział w zajęciach jest bezpłatny. Spotkania odbywają się w miłym i kameralnym gronie.

Szczegóły: www.womkat.edu.pl

Kontakt: Aldona Ferdyn, tel.: 32 258 13 97 w. 201, e-mail: aferdyn@womkat.edu.pl

SZKOLNE POTYCZKI FRAZEOLOGICZNE to dla nas bułka z masłem

ANETA BEDNAREK

Poniższy scenariusz uzyskał
I miejsce

w

**V Wojewódzkim Konkursie
na Najciekawszy Scenariusz
Lekcji Języka Polskiego**
pod patronatem Wicemarszałka
Województwa Śląskiego,
zorganizowanym przez
RODN „WOM” w Katowicach
i zespół doradców
języka polskiego.

Komentarz nauczyciela

Co zrobić, by uczniowie na lekcji utrwalającej dany zakres materiału nie czuli stresu? Znalazłam na to sposób. Wprowadziłam metody, które zachęcają uczestników zajęć do aktywnego udziału. Skuteczne okazały się różne zabawy i gry dydaktyczne. Dzięki nim uczniowie chętnie wykazują się wiedzą i umiejętnościami, świetnie się przy tym bawią.

Choć przygotowanie takiej lekcji wymaga poświęcenia ogromu czasu, to uśmiech na twarzy podopiecznych i pytanie: Kiedy znów będziemy mieć lekcję utrwalającą? niweluje zmęczenie i mobilizuje do dalszej, twórczej pracy.

Gra frazeologiczna jest moim dziełem. W załącznikach podaję wskazówki, jak ją wykonać. Mam nadzieję, iż jest to propozycja, która stanie się inspiracją dla innych nauczycieli.

Zmotywowanie uczniów poprzez stałe pozytywne wzmacnianie oraz zastosowanie różnorodnych form, pomocy i środków dydaktycznych zwią-

sza zainteresowanie zajęciami, skłania do aktywności, a co się z tym wiąże – wpływa na efektywność lekcji: pomaga opanować, a zarazem zainteresować także obszerną i niezbyt łatwą tematyką, jaką są związki frazeologiczne.

Scenariusz lekcji języka polskiego w klasie III gimnazjum

▶ **Temat:** *Szkolne potyczki frazeologiczne to dla nas bułka z masłem¹.*

▶ **Cel ogólny:** utrwalenie wiadomości o związkach frazeologicznych.

▶ **Cele szczegółowe:**
poznawcze:

- ▶ utrwalenie pojęć: związek frazeologiczny, wyrażenie, zwrot, fraza,
- ▶ posługiwanie się synonimem wyrażenia *związek frazeologiczny*,
- ▶ przypomnienie rodowodu frazeologizmów,
- ▶ wskazanie celu i różnorodności zastosowania związków frazeologicznych,
- ▶ bogacenie słownictwa;

kształtujące:

- ▶ umiejętne wprowadzanie związków frazeologicznych do wypowiedzi,
- ▶ trafne interpretowanie tekstów zawierających frazeologizmy,
- ▶ doskonalenie umiejętności korzystania ze słownika frazeologicznego,
- ▶ rozwijanie umiejętności logicznego myślenia i kojarzenia,
- ▶ umiejętne wykorzystywanie w praktyce zdobytej wiedzy,
- ▶ formułowanie wniosków;

wychowawcze:

- ▶ dbałość o poprawność wypowiedzi i kulturę słowa,

- ▶ umiejętność współpracy w zespole,
- ▶ docenianie możliwości (umiejętności) rówieśników,
- ▶ integracja zespołu klasowego,
- ▶ wyrażanie swojej opinii,
- ▶ szanowanie zdania innych osób.

▶ **Metody pracy:** słowna, oglądowa, eksponująca działania uczniów; metody aktywizujące – zabawy dydaktyczne: diagram, gra frazeologiczna; praca ze słownikiem (w razie potrzeby).

▶ **Czas trwania zajęć:** dwie godziny lekcyjne.

▶ **Formy pracy:** indywidualna, zespołowa, całościowa.

▶ **Materiały i środki dydaktyczne:** wykreślanka, koszyk z pytaniami, plansza będąca zestawieniem najważniejszych informacji o związkach frazeologicznych, plansza *Frazeologizmy na wesoło* (zestaw wierszyków wyjaśniających znaczenie niektórych związków frazeologicznych), plansze prezentujące różne związki frazeologiczne, gra *Szkolne potyczki frazeologiczne to dla nas bułka z masłem*, słownik frazeologiczny, miękka piłeczka (może być piankowa).

▶ **Bibliografia:**

1. Bąk J.: *Słownictwo i frazeologia w ćwiczeniach*. Wyd. Piątek Trzynastego, Łódź 2000.
2. Makarewicz M.: *Marcykowe bajeczki* (<http://marcykowebajeczki.blog.pl>).
3. Orłowa K., Synowiec H.: *Język ojczysty. Podręcznik do kształcenia językowego dla klasy trzeciej gimnazjum*. WSiP, Warszawa 2001, s. 62 – 74.
4. Turlej Z.: *Frazeologia w ćwiczeniach dla klas IV – VIII*. Wydawnictwo Pedagogiczne ZNP, Kielce 1995.

Przebieg lekcji

▶ **Wprowadzenie**

1. Zapoznanie uczniów z celami lekcji oraz zachęcenie do aktywnego udziału w zajęciach (poinformo-

¹ Lekcja stanowi utrwalenie (powtórzenie) wiadomości omówionych na wcześniejszych zajęciach.

- wanie, iż za poprawną odpowiedź można otrzymać plus; wcześniej ustalona liczba plusów jest równa ocenie bardzo dobrej).
2. *Kto pierwszy, ten lepszy* – rywalizacja polegająca na rozszyfrowaniu tematu lekcji:
 - rozdanie kopii wykreślanki (**załącznik 1**),
 - wykonanie zadania (praca indywidualna),
 - odczytanie hasła przez ucznia, który najszybciej rozwiązał zadanie,
 - sprawdzenie poprawności zadania wykonanego przez pozostałych uczestników (ewentualna korekta).
 3. Zapisanie tematu lekcji (nauczyciel – na tablicy, uczniowie – w zeszytach): *Szkolne potyczki frazeologiczne to dla nas bułka z masłem*.
 4. Wyszukanie i wyjaśnienie frazeologizmu ujętego w temacie, a następnie interpretacja tematu lekcji.

➤ Część właściwa

1. Udostępnienie uczniom planszy *Frazeologizmy na wesoło* (załącznik 2). Odczytanie i analiza dwóch dowolnych utworów:
 - wyjaśnienie frazeologizmów pojawiających się w tytułach,
 - interpretacja tekstów (odniesienie do tytułu),
 - podanie przykładów wypowiedzi zawierających analizowany związek frazeologiczny.
2. *Koszyk pytań* – uczniowie odpowiadają na wylosowane pytania

(przypomnienie najważniejszych wiadomości o związkach frazeologicznych:

- wyjaśnienie pojęcia *związek frazeologiczny*, podanie jego synonimu,
 - rodzaje frazeologizmów (podział ze względu na ich strukturę, wyjaśnienie terminów: wyrażenie, zwrot, fraza; podanie przykładów),
 - rodowód frazeologizmów (przykłady),
 - wskazanie celu i różnorodności zastosowania związków frazeologicznych (wzbogacenie wypowiedzi, np. charakteryzowanie osób, wykorzystanie w opowiadaniu z elementami opisu, tworzenie opisu przeżyć wewnętrznych, w mowie potocznej...).
- Uwaga:** W centralnej części sali można zawiesić planszę stanowiącą utrwalenie powyższych wiadomości.

3. Analiza, omówienie prac domowych – uczniowie mieli do wyboru następujące zadania:
 - Przygotuj planszę przedstawiającą frazeologizmy związane z jednym z podanych tematów (załącznik 5, zdjęcie nr 1): *Anatomia, W świecie kolorów, O szkole, nauce i nie tylko...*
 - Wyszukaj dwa tytuły prasowe zawierające związki frazeologiczne, wytnij je z gazety, wklej do zeszytu, a następnie wyjaśnij ich znaczenie oraz uzasadnij, dlaczego autor wprowadził dany frazeologizm do tekstu (odniesienie do treści).
 - Zaprezentuj graficznie najczęściej używany przez siebie (lub najbliż-

szą rodzinę) frazeologizm i wyjaśnij jego znaczenie.

4. Gra *Szkolne potyczki frazeologiczne to dla nas bułka z masłem* (załącznik 3):
 - podzielenie klasy na 4 zespoły,
 - zapoznanie z zasadami gry (załącznik 3, punkt 5),
 - zasygnalizowanie, iż w razie potrzeby zespoły mogą skorzystać ze słownika frazeologicznego.

Nagrody:

 - zwycięzcy otrzymają tytuł *Mistrzowie frazeologii* oraz oceny bardzo dobre,
 - grupa, która zajmie II miejsce, uzyska tytuł *Wicemistrzowie frazeologii* i po 3 plusy,
 - zespół, który uplasuje się na III miejscu – tytuł *Brązowiaci frazeologii* i po 2 plusy;
 - pozostali, za wytrwanie do końca, otrzymają nagrodę pocieszenia: po 1 plusie i brawa od pozostałych grających.

➤ Podsumowanie

1. Wyłonienie zwycięzców gry. Pogratulowanie uczestnikom zażyłej rywalizacji.
2. Ocenienie aktywności podopiecznych.
3. Ewaluacja: Czego nauczyłem/nauczyłam się na lekcji, co (i dlaczego) najbardziej mi się podobało (utkwilo w pamięci)? – uczniowie rzucają do siebie piłeczkę i odpowiadają na pytania.

Załącznik 1

Dla uczniów:

Odszukaj wyrazy (pionowo, poziomo, skosem), zakreśl je, a następnie uporządkuj wg kolejności ich występowania.

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
I	W	I	N	T	J	V	Y	S	Z	K	O	L	N	E
II	K	S	R	H	C	A	U	E	X	D	F	Q	D	U
III	B	M	Q	A	P	W	E	I	R	F	R	P	G	G
IV	F	R	A	Z	E	O	L	O	G	I	C	Z	N	E
V	D	T	O	I	D	G	T	A	H	G	J	M	L	S
VI	G	E	G	D	L	A	B	Y	L	A	A	I	Z	Z
VII	T	G	J	K	Y	Y	R	R	C	E	Z	H	C	W
VIII	N	A	S	T	B	K	G	U	R	Z	E	V	N	K
IX	P	J	E	W	U	O	N	S	U	I	K	T	L	A
X	F	W	T	Z	Ł	S	Y	Z	O	P	O	I	B	I
XI	B	T	U	K	K	S	Z	D	E	I	X	Z	T	E
XII	M	H	R	K	A	W	C	A	D	Z	Q	Z	I	O
XIII	Z	G	R	C	E	S	A	B	M	E	Ł	S	A	M

HASŁO:

Dla nauczyciela:

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
I	W	I	N	T	J	V	Y	S	Z	K	O	L	N	E
II	K	S	R	H	C	A	U	E	X	D	F	Q	D	U
III	B	M	Q	A	P	W	E	I	R	F	R	P	G	G
IV	F	R	A	Z	E	O	L	O	G	I	C	Z	N	E
V	D	T	O	I	D	G	T	A	H	G	J	M	L	S
VI	G	E	G	D	L	A	B	Y	L	A	A	I	Z	Z
VII	T	G	J	K	Y	Y	R	R	C	E	Z	H	C	W
VIII	N	A	S	T	z	K	G	U	R	Z	E	V	N	K
IX	P	J	E	W	B	O	N	S	U	I	K	T	L	A
X	F	W	T	Z	U	S	Y	Z	O	P	O	I	B	I
XI	B	T	U	K	Ł	S	Z	D	E	I	X	Z	T	E
XII	M	H	R	K	K	W	C	A	D	Z	Q	Z	I	O
XIII	Z	G	R	C	A	S	A	B	M	A	S	Ł	E	M

HASŁO: Szkolne potyczki frazeologiczne to dla nas bułka z masłem

Załącznik 2

Frazeologizmy na wesoło – zestaw wierszyków

Marek Makarewicz:

Twardy orzech do zgryzienia

Wiewiórka, przy jakimś święcie
Orzech kokosowy dostała w prezencie.
Aż z radości podskoczyła
Kiedy orzech zobaczyła.
Jakaż chwila będzie słodka
Gdy dostanę się do środka!
Jeszcze tylko ta skorupa
I już orzech będę chrupać.
Lecz fakt jeden szczęście zburzył
Zęby małe, orzech duży.
Czym by tu rozłupać orzech?
Może nożem go otworzę?
Nie zdołała, nóż złamała.
Próbowała więc, czym miała:
Nożyczkami, scyzorykiem,
Młotkiem, gwoździem i pilnikiem,
Piłą, wiertłem, rurką, prętem,
Obcęгами, śrubokrętem.
Wreszcie doszła do stwierdzenia:
Twardy orzech do zgryzienia!
Ma cierpliwość się skończyła.
Cóż, nie dla mnie te igraszki,
Po czym kokos wymieniła
W leśnym sklepie na fistaszki.

Twardy orzech do zgryzienia –
trudny problem do rozwiązania,
rozstrzygnięcia, trudna sprawa do
załatwienia, niełatwe zadanie do
wykonania.

Marek Makarewicz:

Cudze piórka

Raz papugę spotkał szpak
Gdy odbierał z pralni frak.
Na jej widok rzekł trzy słowa:
– Jakaż ona kolorowa!
I pomyślał sobie tak:
– Muszę też mieć taki frak,
Stary szary już i płowy,
Chcę mieć nowy, kolorowy.
Więc po placach i podwórkach
Zaczął zbierać ptasie piórka.
Po tygodniu, gdzieś we wtorek
Miał już piórek pełen worek.
Kawki, sroki i kukułki,
Gila, wrony i jaskółki,
Trzy indyjskie, cztery kacze.
I z tych piórek uszył fraczek.
Lecz ten frak to istna heca,
Luźny z przodu, wąski w plecach,
Krzywy kołnierz, a rękawy?!
Lewy dłuższy, krótszy prawy.
Słowem, frak miał wygląd taki,
że się śmiały wszystkie ptaki.
Śmiech dobiegał z każdej strony.
Szpak ze wstydu był czerwony.
A stąd cała awanturka,
Bo się stroił w cudze piórka.

Stroić się w cudze piórka – podszy-
wać się pod kogoś innego; przypisy-
wać sobie osiągnięcia kogoś inne-
go.

Marek Makarewicz:

Tyle co kot napłakał

Raz, pewien naukowiec
Chciał się przekonać o tym,
Czy prawdą jest jakoby
Nie płaczą nigdy koty.
Odwiedził kotka Mruczka,
Poprosił o chusteczkę.
Chciał sprawdzić po kryjomu,
Czy mokra jest troszeczkę,
Czy łezki ją zmoczyły
Zdradzając tym płacz koci.
Lecz chustka była sucha,
Nie było w niej wilgoci.
Wtedy do swoich badań
Zupełnie stracił zapał
I dziś go to obchodzi
Tyle co kot napłakał.

Tyle, co kot napłakał – bardzo mało,
odrobinę, prawie nic.

Marek Makarewicz:

Pięte koło u wozu

Chłop miał drabiniasty wóz
I tym wozem siano wiózł.
Właśnie jechał drogą polną
Gdy koń zaczął człapać wolno.
W drodze były koleiny,
W koleinach pełno gliny,
Glina koła oblepiała

Przez co jazdę utrudniała.
Chłop wóz obszedł dookoła,
Stwierdził, że ma cztery koła
I pomyślał marszcząc czoło,
Zdałoby się piąte koło.
Gdy pięć kół otrzyma wóz,
Szybciej siano będzie wiózł.
Tylko gdzie, znów zmarszczył czoło,
Mam założyć piąte koło?

Z boku źle i z tyłu wadzi,
Więc na dyszel koło wsadził.
Teraz będzie lepiej szło!
Wlaż na wóz i krzyknął, wio!
Lecz modernizacja cała
Na nic chłopu się nie zdała.
Piąte koło hamowało
I by tego było mało,
Koń się potknął, padł na drogę,

Na dodatek skrzywił nogę.
Chłop miał minę niewesołą
Gdy zdejmował piąte koło,
Bo to jest pomocy pozór
Piąte koło mieć u wozu.

Piąte koło u wozu – przenośnie osoba lub rzecz zbędna, niepotrzebna, zawadzająca lub niepożądana.

Załącznik 3

Jak zrobić grę planszową? – wskazówki

1. Jak wykonać pionki? – propozycja (załącznik 5, zdjęcie nr 2):

- podstawę pionka może stanowić plastikowa, niewielka zakrętka z wyciętym otworkiem, do którego włożony będzie krótki patyczek (np. kawałek wykałaczki),
- zakrętki powinny być kolorowe (każdy pionek mógłby mieć podstawę innego koloru),
- do patyczka należy przymocować postać:
 - minipostacie (rysunki przedstawiające uczniów) nanieść na sztywne, niewielkie karteczki,
 - powielić powstałe rysunki i pomalować je, a następnie skleić tak, by karteczki były dwustronne (z obu stron przedstawiały wybraną postać),
 - należy pamiętać, by podczas skle-

jania karteczek zostawić miejsce na włożenie patyczka łączącego z podstawą.

Rysunki powinny być niewielkie (do 5 cm). Wysokość pionka: do 9 cm. Liczba pionków: 8.

2. Jaka plansza? – przykład (załącznik 5, zdjęcie nr 3)

Plansza może składać się z 11 części. Pierwsza stanowi centrum. Zamieszczony jest na niej tytuł gry (a zarazem temat lekcji) *Szkolne potyczki frazeologiczne to dla nas bułka z masłem* oraz wydzielone dwa miejsca na karty: ze znakiem zapytania oraz z wykrzyknikiem. Pozostałe poukładane są wokół. Przedstawiają rysunki nawiązujące tematycznie do szkoły. Zamieszczone są na nich frazeologizmy, które mobilizują do gry. Mają wydzieloną ścieżkę dla pionków (składającą się z kolorowych

pól). Spód planszy stanowi tektura.

3. Karty do gry

Pierwszy zestaw zawiera rebusy z ukrytymi związkami frazeologicznymi (załącznik 6). Na odwrocie każdej karty znajduje się znak zapytania i numer będący odpowiednikiem konkretnego frazeologizmu (załącznik 5, zdjęcie nr 4) podanego w zestawieniu *Jaki to związek frazeologiczny?*.

Drugi zestaw – ze znakiem wykrzyknienia na odwrocie (załącznik 5, zdjęcie nr 5) – zawiera różne pytania (zadania) związane z utrwalanym na lekcji zakresem (załącznik 4).

4. Jaki to związek frazeologiczny?

(poniższy wykaz odpowiada ułożonym przeze mnie rebusom umieszczonym na kartach z pierwszego zestawu):

1. Niebieski ptak (ptaszek).
2. Słoń nadepnął komuś na ucho.
3. Trafiło się komuś jak ślepej kurze ziarno.
4. Trafiła kosa na kamień.
5. Zrobić wielkie oczy.
6. Wpaść jak śliwka w kompot.
7. Rzucić okiem.
8. Wpaść komuś w oko.
9. Walka z wiatrakami.
10. Trafić jak kulą w płot.
11. Piąte koło u wozu.
12. Kozioł ofiarny.
13. Patrzyć przez różowe okulary.
14. Biały kruk.
15. Mieć serce na dłoni.
16. Uderz w stół, a nożyce się odezwą.
17. Kocia muzyka.
18. Syzyfowa praca.
19. Mówić trzy po trzy.
20. Czuć się jak ryba w wodzie.
21. Mieć węża w kieszeni.
22. Tyle, co kot napłakał.
23. Pasuje jak wół do karety.

24. Mydlić komuś oczy.
25. Końskie zdrowie.
26. Stajnia Augiasza.
27. Wyglądać jak strach na wróble.
28. Dumny jak paw.
29. Szara mysz (myszka).
30. Myśleć (marzyć) o niebieskich migdałach.
31. Umywać ręce.
32. Mieć dwie lewe ręce.
33. Iść żółwim tempem.
34. Stawiać zamki na lodzie.
35. Pięta Achillesa.
36. Czerwony jak burak.
37. Przymknąć na coś oko.
38. Bujać w obłokach.
39. Czarna owca.
40. Siedzieć jak mysz pod miotłą.
41. Ośle uszy.
42. Zadziierać nosa.
43. Uparty jak osioł.
44. Głowa rodziny.
45. Pieskie życie.
46. Brać nogi za pas.

47. Patrzeć jak wół na malowane wrota.
 48. Nabić kogoś w butelkę.
 49. Potulny jak baranek.
 50. Z dużej chmury mały deszcz.
 51. Burza w szklance wody.
 52. Grać pierwsze skrzypce.
 53. Zacierać ręce.
 54. Twardy orzech do zgryzienia.

55. Zamknąć się jak ślimak w skorupie.
 56. Śmiać się od ucha do ucha.
 57. Małpie miny.
 58. Grać w otwarte karty.
 59. Bazgrać (gryzmolić) jak kura pazurem.
 60. Zapuszczać korzenie.
 61. Iść po nitce do kłębka.
 62. Lekki jak piórko.

5. Zasady gry (wydrukowane na sztywnym papierze).

1. Do gry potrzebne są: plansza, pionki, kostka, karty z zadaniami (dwa rodzaje), zestaw z odpowiedziami *Jaki to związek frazeologiczny?*
2. W grze uczestniczą: od dwóch do pięciu osób (zespołów) oraz osoba sprawdzająca poprawność rozszyfrowanego przez gracza frazeologizmu (może nią być nauczyciel).
3. Należy wybrać jedną osobę w zespole, która będzie rzucać kostką i poruszać się po planszy. Pozostali w grupie pomagają poprawnie odpowiedzieć na dane pytanie.

4. Grę rozpoczyna ten, kto wyrzuci największą liczbę oczek.
5. Kolejność poruszania się po planszy jest zgodna z ruchem wskazówek zegara.
6. Uczestnik zabawy po rzuceniu kostką przesuwając pionek po polach o wskazaną liczbę oczek.
7. Jeśli grający stanie na żółtym polu, sięga po kartę ze znakiem zapytania i próbuje odgadnąć pokazany na niej związek frazeologiczny. Osoba wspomagająca sprawdza poprawność odpowiedzi (w zestawie *Jaki to związek frazeologiczny?*). Jeśli gracz rozszyfruje frazeologizm, zyskuje dodatkowy rzut kostką.

8. Jeśli grający stanie na czerwonym lub zielonym polu, zwraca się do drugiego gracza (siedzącego po lewej stronie), by odczytał mu zadanie z karty z wykrzyknikiem. Po usłyszeniu pytania odpowiada na nie. Przy podaniu prawidłowej odpowiedzi, jeśli był na zielonym polu, przesuwa się o trzy pola do przodu. Jeśli był na czerwonym polu i nie odpowiedział poprawnie, cofa się o dwa pola.
9. Wybraną kartę należy położyć pod inne.
10. Wygrywa ten, kto pierwszy dotrze do mety.

Załącznik 4

Pytania i polecenia

1. Zastąp pojedynczym wyrazem część związku frazeologicznego. Pamiętaj, aby nie zmienić się sens wypowiedzenia.
 ➤ Janek pisał **jak kura pazurem**. (*Janek pisał brzydko*.)
2. Zastąp wyrażeniem lub zwrotem związek frazeologiczny. Pamiętaj, aby nie zmienić się sens wypowiedzenia.
 ➤ Ten jabłecznik **rozpływa się w ustach**. (*Ten jabłecznik jest smaczny*.)
3. Zastąp wyrażeniem lub zwrotem związek frazeologiczny. Pamiętaj, aby nie zmienić się sens wypowiedzenia.
 ➤ **Poruszyłam niebo i ziemię**, abyś był zadowolony. (*Zrobiłam wszystko, abyś był zadowolony*.)
4. Zastąp wyrażeniem lub zwrotem związek frazeologiczny. Pamiętaj, aby nie zmienić się sens wypowiedzenia.
 ➤ Marcin z Olą **darli ze sobą koty** o każdy drobiazg. (*Marcin z Olą kłócili się o każdy drobiazg*.)
5. Zastąp wyrażeniem lub zwrotem część związku frazeologicznego.
 Pamiętaj, aby nie zmienić się sens wypowiedzenia.
 ➤ Czasem podczas zajęć wychowania fizycznego **idziemy gęsiego**. (*Czasem podczas zajęć wychowania fizycznego idziemy jeden za drugim*.)
6. Wyjaśnij frazeologizm: **słomiany zapal** (*krótkotrwały zapal*)
7. Wyjaśnij frazeologizm: **dolewać oliwy do ognia** (*zaostrzać spór*)
8. Wyjaśnij frazeologizm: **łamać sobie głowę** (*zastanawiać się*)
9. Wyjaśnij frazeologizm: **śmiać się od ucha do ucha** (*śmiać się szczerze i głośno*)
10. Wyjaśnij frazeologizm: **słoń nadepnał (komuś) na ucho** (*ktoś nie jest muzyczny, śpiewa – fałszując*)
11. Wyjaśnij frazeologizm: **trafiło się (komuś) jak ślepej kurze ziarno** (*przypadkowo udało się komuś zdobyć coś, trafić na coś, czego normalnie by nie uzyskał (w ten sposób)*)
12. Wyjaśnij frazeologizm: **mieć serce na dłoni** (*być życzliwym dla ludzi, otwartym, bezinteresownym*)
13. Wyjaśnij frazeologizm: **kocia muzyka** (*hałaśliwa, fałszywie brzmiąca muzyka*)
14. Wyjaśnij frazeologizm: **syzyfowa praca** (*praca bez końca, ciężka, bezskuteczna, bezcelowa, żmudna, nie dająca żadnych efektów*)
15. Wyjaśnij frazeologizm: **zrobić wielkie oczy** (*okazywać swoje zdumienie; zdziwić się; być czymś zaskoczonym*)
16. Wyjaśnij frazeologizm: **mieć węża w kieszeni** (*być skąpym*)
17. Wyjaśnij frazeologizm: **wpaść jak śliwka w kompot** (*znaleźć się w niezręcznej, trudnej sytuacji*)
18. Wyjaśnij frazeologizm: **niebieski ptak (ptaszek)** (*człowiek lekkomyślny, żyjący cudzym kosztem*)
19. Wyjaśnij frazeologizm: **koziół ofiar-ny** (*ktoś, na kogo zrzuca się całą odpowiedzialność za czyny popełnione przez innych*)
20. Wyjaśnij frazeologizm: **rzucić okiem** (*spojrzeć na coś, obejrzeć coś pobieżnie, niezbyt dokładnie*)

21. Wyjaśnij frazeologizm: **mówić (pleść) trzy po trzy** (mówić chaotycznie, niezrozumiale, bezsensownie)
22. Wyjaśnij frazeologizm: **piąte koło u wozu** (określenie kogoś lub czegoś niepotrzebnego, zbędnego)
23. Wyjaśnij frazeologizm: **walka z wiatrakami** (walka z czymś urojonym, nierealnym)
24. Wyjaśnij frazeologizm: **biały kruk** (fenomen, rzadkość, unikat)
25. Wyjaśnij frazeologizm: **czuć się jak ryba w wodzie** (czuć się gdzieś bardzo dobrze, pewnie, swobodnie)
26. Wyjaśnij frazeologizm: **pasuje (ma się) jak wół do karety** (ktoś, coś zupełnie niepasujący/e do kogoś, czegoś, jest rażąco nieodpowiedni (nieodpowiednie))
27. Wyjaśnij frazeologizm: **mydlić komuś oczy** (stwarzać mylące pozory, wprowadzać, wprowadzić kogoś celowo w błąd, oszukiwać, zwodzić kogoś, wmawiać coś komuś)
28. Wyjaśnij frazeologizm: **patrzeć/widzieć przez różowe okulary** (postrzegać wszystko z optymizmem, widzieć tylko dodatnie strony czegoś, zapatrywać się na coś optymistycznie)
29. Wyjaśnij frazeologizm: **stajnia Augiasza** (bałagan, nieład)
30. Wyjaśnij frazeologizm: **tylko, co kot napłakał** (bardzo mało, niewiele)
31. Wyjaśnij frazeologizm: **szara mysz/myszka** (osoba przeciętna, niczym się niewyróżniająca)
32. Wyjaśnij frazeologizm: **przymknąć/przymykać na coś oko/oczy** (udawać, że się czegoś nie widzi)
33. Wyjaśnij frazeologizm: **mieć dwie lewe ręce** (być człowiekiem leniwym, niezdarnym)
34. Wyjaśnij frazeologizm: **stawiać (budować) zamki na lodzie** (snuć nierealne plany, projekty)
35. Wyjaśnij frazeologizm: **pięta Achilleśa** (słaba strona; to, co jest czymś wadą, niedoskonałością lub co stwarza komuś problemy)
36. Wyjaśnij frazeologizm: **czerwony jak burak** (ktoś mający bardzo zaczerwienioną twarz, wypieki na twarzy)
37. Wyjaśnij frazeologizm: **siedzieć jak mysz pod miotłą** (zachowywać się ostrożnie, cicho, nie zwracać niczyjej uwagi)
38. Wyjaśnij frazeologizm: **zadzierać nosa** (być zarozumiałym)
39. Wyjaśnij frazeologizm: **zacierać ręce** (okazywać zadowolenie, radość, cieszyć się z czegoś, trąć dłonie o siebie wewnętrznymi stronami)
40. Wyjaśnij frazeologizm: **grać w otwarte karty** (postępować szczerze, jawnie)
41. Wyjaśnij frazeologizm: **tylko, co kot napłakał** (bardzo mało, niewiele)
42. Wyjaśnij frazeologizm: **brać nogi za pas** (uciekać)
43. Wyjaśnij frazeologizm: **twardy orzech do zgryzienia** (problem lub sprawa, który/którą trudno rozwiązać)
44. Wyjaśnij frazeologizm: **ić po nitce do kłębka** (dość do sedna sprawy poprzez kolejne poznawanie wiążących się ze sobą szczegółów)
45. Wyjaśnij frazeologizm: **bazgrać (gryzmolić) jak kura pazurem** (pisać brzydko, niestannie, niewyraźnie)
46. Wyjaśnij frazeologizm: **zapuszczać korzenie** (zadomawiać się, osiedlać się gdzieś, umacniać swoje wpływy)
47. Wyjaśnij frazeologizm: **bujać w obłokach** (marzyć, nie liczyć się z realiami)
48. Wyjaśnij frazeologizm: **małpie miny** (głupie miny)

Załącznik 5

Zdjęcie 1

Przykład planszy uczniowskiej

Zdjęcie 2

Przykład pionków do gry

Zdjęcie 3

Przykładowa plansza do gry

Zdjęcie 4

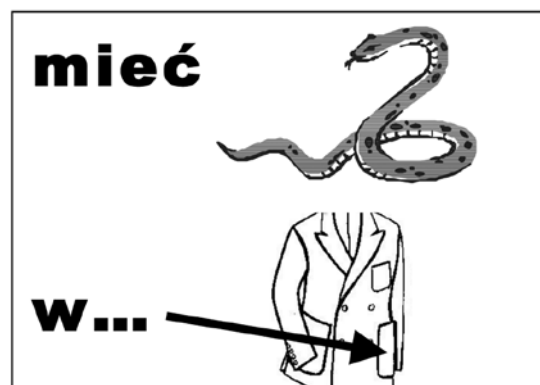
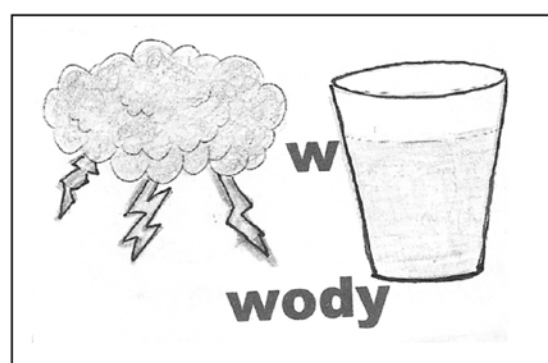
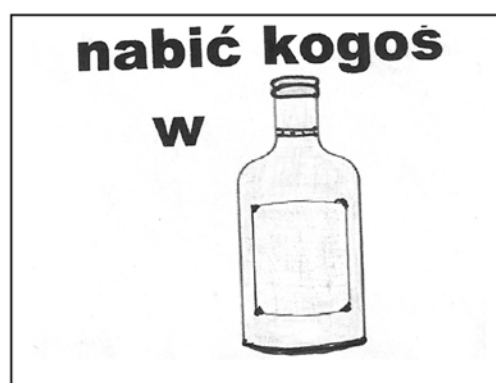

Karty do gry

Zdjęcie 5

Przykładowe rebusy

PRZESTRZEŃ KOSMICZNA I BEZKRES OCEANU

w filmie Stanleya Kubricka 2001: Odyseja kosmiczna i wierszu Artura Rimbauda *Statek pijany*¹

TOMASZ PTASZEK

**Scenariusz lekcji z języka
polskiego dla szkół
ponadgimnazjalnych
(z wykorzystaniem analizy
tekstów kultury) (45 min)**

▶ **Temat:** Przestrzeń kosmiczna i bezkres oceanu w filmie Stanleya Kubricka 2001: Odyseja kosmiczna i wierszu Artura Rimbauda *Statek pijany*.

▶ **Uczeń:**

- ▶ ćwiczy umiejętność czytania i analizy tekstów kultury z uwzględnieniem specyfiki medium (film fabularny i utwór poetycki),
- ▶ ćwiczy umiejętność wyszukiwania i selekcjonowania informacji w Internecie,
- ▶ nabywa umiejętności potrzebnych do życia w społeczeństwie informacyjnym,
- ▶ poznaje awangardowe i przełomowe teksty kultury,
- ▶ doskonali wiedzę na temat symbolizmu w sztuce,
- ▶ doskonali wiedzę na temat filozofii F. Nietzschego.

▶ **Metody:** praca z tekstami kultury, miniwykład, praca w grupach.

▶ **Środki dydaktyczne:** karty pracy, dostęp do Internetu, rzutnik multimedialny lub tablica interaktywna.

▶ **Przygotowanie do lekcji:**

- ▶ Wybrani przez nauczyciela uczniowie (lub ochotnicy) przygotowują informacje na temat biografii i do-

konań twórczych S. Kubricka i A. Rimbauda.

- ▶ Wszyscy uczniowie przed lekcją oglądają film S. Kubricka 2001: Odyseja kosmiczna.

▶ **Powiązanie z podstawą programową z języka polskiego**

Poziom podstawowy

II. Analiza i interpretacja tekstów kultury. Uczeń zna teksty literackie i inne teksty kultury wskazane przez nauczyciela.

Uczeń:

- 1.1. *prezentuje własne przeżycia wynikające z kontaktu z dziełem sztuki;*
- 1.2. *określa problematykę utworu;*
- 2.4. *rozpoznaje w utworze sposoby kreowania świata przedstawionego i bohatera (narracja, fabuła, sytuacja liryczna, akcja);*
- 3.1. *wykorzystuje w interpretacji elementy znaczące dla odczytania sensu utworu (np. słowa-klucze, wyznaczniki kompozycji);*
- 3.2. *wykorzystuje w interpretacji utworu konteksty (np. literackie, kulturowe, filozoficzne, religijne);*
- 3.4. *odczytuje treści alegoryczne i symboliczne utworu;*
- 4.2. *dostrzega obecne w utworach literackich oraz innych tekstach kultury wartości narodowe i uniwersalne.*

Poziom rozszerzony

Uczeń spełnia wymagania określone dla zakresu podstawowego, a ponadto:

- 2.1. *wskazuje związki między różnymi aspektami utworu (estetycznym, etycznym i poznawczym);*

2.3. *rozpoznaje aluzje literackie i symbole kulturowe (np. biblijne, romantyczne) oraz ich funkcję ideową i kompozycyjną, a także znaki tradycji, np. antycznej, judaistycznej, chrześcijańskiej, staropolskiej;*

3.4. *konfrontuje tekst literacki z innymi tekstami kultury, np. plastycznymi, teatralnymi, filmowymi.*

▶ **Przebieg lekcji**

Faza wstępna

Wybrani uczniowie prezentują wyniki swojej pracy w domu i odczytują krótkie informacje na temat wybitnego amerykańskiego reżysera oraz niezwykłego francuskiego poety – prekursora modernizmu. Należy podkreślić nowatorskie dokonania obu artystów, ich wizjonerstwo, niezależność, dbałość o formę utworów, egzystencjalną i filozoficzną problematykę poruszaną w ich dziełach (np. idea nadczłowieka w koncepcji F. Nietzschego). Po odczytaniu wiersza A. Rimbauda nauczyciel dzieli uczniów na grupy i prosi o pisemne przygotowanie pierwszych skojarzeń związanych z poznanymi tekstami kultury, wspólnych motywów.

Spodziewane odpowiedzi: obydwa utwory przedstawiają motyw (topos) wędrówki przez bezkres kosmosu i oceanu, nawiązują do innych toposów mitologicznych i biblijnych (np. labiryntu, Edenu), opisują samotność człowieka, ciekawość świata, motyw wewnętrznej przemiany, potrzebę wolności, pokazują zetknięcie z nieznanym, groźnym, obcym. Zarówno film, jak i tekst literacki, mają przemysłaną, wyszukaną formę artystyczną, (awangardową), są trudne w odbiorze, pozostawiają wiele niedopowiedzeń, skłaniają do przemyśleń, zastanawiają, niepokoją, są różnie odbierane, wywołują kontrowersje. Oba na trwałe zapisały się w historii kinematografii i literatury.

Faza realizacyjna

Nauczyciel dzieli uczniów na grupy i rozdaje **Karty pracy nr 1** (czas pracy ok. 10 min). Uczniowie demonstrują wyniki swojej pracy, a wnioski zapisują w zeszytach.

¹ Niniejszy scenariusz pochodzi ze zbioru lekcji przygotowanych przez Fundację Legalna Kultura. Pozostałe scenariusze znajdziecie Państwo pod adresem: <http://www.legalnakultura.pl/pl/strefa-edukacji/strefa-dla-nauczycieli/scenariusze-lekcji/stanley-kubrick-scenariusze-lekcji-do-pracy-z-filmami-mistrza>

Spodziewane odpowiedzi:

Centralną przestrzeń kadru zajmuje postać martwego kosmonauty, którego próbuje uratować jego towarzysz znajdujący się w kapsule ratowniczej. Inscenizacja przestrzeni: głębinowa, kilka planów, fragmenty statku, wysięgniki, kosmonauta, gwiazdy w tle. Światło: kontrowe, dolne, uwydatniające szczegóły kadru, światło i cień. Kolory: kontrast bieli i czerni, żółty (ciepła barwa) skafander kosmonauty symbolizujący, że on nie należy do tego nieprzyjaznego świata.

Nauczyciel rozdaje **Karty pracy nr 2** (czas pracy ok. 10 min). Uczniowie przedstawiają wyniki swojej pracy.

Spodziewane odpowiedzi:

I akapit:

*Znam nieba pękające w gromy i wicherzyce,
Nawroty wściekle wałów, prądy, znam wieczory,
Znam jutrzeńki srebrzyste jako gołębnice,
Widziałem to, co człowiek widzieć zawsze skory.*

II akapit:

*Archipelagi gwiazdne widziałem! Wysp roje,
Gdzie żeglarzom otwarte niebo szalejące.*

III akapit:

*Marzyłem noc zieloną wśród śniegów olśnienia,
Całunki na mórz oczy kładące się wolno.
Żółtomodne fosforów śpiewnych przebudzenia*

I niesłychaną soków pogoń dookoła.

IV akapit:

*Widziałem wrące bagnisk olbrzymie fermenty,
Sieci, gdzie wśród trzciny gniją całe Lewiatany.*

Faza podsumowująca

Uczniowie pod kierunkiem nauczyciela przedstawiają efekty analizy porównawczej obu tekstów kultury (10 min). Wnioski zapisują w zeszytach.

Spodziewane odpowiedzi:

1. Film Kubricka wyraźnie dzieli się na trzy części powiązane pojawieniem się tajemniczego monolitu, który ma wpływ na ewolucję rodzaju ludzkiego.
2. Poetyka kina science fiction służy refleksji o człowieczeństwie, idei wiecznego powrotu – cykliczności życia odradzającego się w różnych czasach i miejscu (nawiązanie do idei inspirowanej dziełem *Tako rzecze Zaratustra* Nietzschego).
3. Reżyser wyraża pesymistyczny pogląd na temat rozwoju nowoczesnych technologii w przyszłości – taką funkcję spełnia pojedynek człowieka z inteligentną i czującą maszyną.
4. Wiersz A. Rimbauda również przedstawia w symbolicznej i surrealistycznej formie nieskrępowaną wędrówkę wolnego człowieka-artysty przez ogrom oceanu-kosmosu.

5. Może ona symbolizować przemierzanie przez nas labiryntu życia i podróż w głąb siebie aż do powrotu do dzieciństwa.

6. Zmysłowość doznań, oniryzm, fascynacja odkrywaniem nowego świata przeżyć ujęta w formę bliską awangardowemu strumieniowi świadomości jest pochwałą możliwości języka poetyckiego, przekroczeniem granic percepcji i triumfem *alchemii słowa*.

7. Obaj artyści w odmienny sposób (różne teksty kultury) mówią o sile kreacji, wyobraźni twórcy, który może pokonywać ograniczenia realizmu i stawiać trudne pytania.

▣ Zadanie domowe

Napisz esej inspirowany słowami S. Kubricka: *Przyszło nam na myśl, że dla Greków wielkie obszary morza musiały kryć tego samego rodzaju tajemnicę, jaką przestrzeń kosmiczna dla naszego pokolenia*. Odwołaj się do wybranych przez siebie tekstów kultury.

▣ Proponowana bibliografia:

1. Kletowski P.: *Filmowa odyseja Stanleya Kubricka*. Kraków 2006, s.300 – 317.
2. Makowiecki Z. A.: *Młoda Polska*. Warszawa 1987, s. 5 – 13, 16 – 28, 138 – 141.

Karta pracy nr 1

1. Dokonaj analizy przedstawionego kadru z filmu *2001: Odyseja kosmiczna*.

(źródło: materiały od dystrybutora GALAPAGOS Films)

2. Wykorzystaj podane podpowiedzi.

Typy kompozycji kadru:

- oparta na rytmie,
- zbudowana światłem,
- symetryczna,
- asymetryczna z mocnym punktem,

➤ oparta na kontraście kierunków.

Inscenizacja przestrzeni: płaska, np. na tle ściany, głębinowa – kilka planów w głąb kadru. Funkcje światła: kluczowe, wypełniające, kontrowe; ustawienie światła: przednie, kontrowe, dolne.

Kolor taśmy: filmowa symbolika kolorów.

Przydatne informacje znajdziesz też na stronie: <http://www.edukacja-filmowa.eu/abc.php?haslo=1&string=Kadr>

Karta pracy nr 2

Wskaż w wierszu *Statek pijany*² fragmenty, które mogą być ilustracją poglądów Rimbauda na istotę poezji wyrażonych w *Alchemii słowa*.

Przyporządkuj je do odpowiedniego akapitu rozważań poety.

1. (...) *Od dawna już pysniłem się z posiadania wszystkich możliwych krajobrazów i uważałem za warte śmiechu znakomitości malarstwa i poezji współczesnej.*
2. *Marzyłem o krucjatach, nie spisanych odkryciach geograficznych, re-*

publikach bez historii, zdławionych wojnach religijnych, rewolucjach obyczajowych, przesunięciach ras i kontynentów: wierzyłem we wszystkie czary.

3. *Wynalazłem kolor samogłosek! A czarne, E białe, I czerwone. O niebieskie, U zielone. Wyznaczałem kształt i ruch każdej spółgłoski i chwaliłem się w instynktownych rytmach z odkrycia poetyckiego słowa, dla którego dziś czy jutro staną się dostępne wszystkie znaczenia. Zapisywałem*

milczenia, ciemności nocne, notowałem niewyraźne. Chwytałem zawroty głowy.

4. *Starzyzna poetycka miała duży udział w mojej alchemii słowa. Przyzwyczajałem się do zwyczajnej halucynacji: z łatwością widziałem meczet zamiast fabryki, anioły uczące gry na bębnie, kolasy na drogach niebieskich, salon na dnie jeziora; potwory, tajemnice. (...)*

Redakcja

„Forum Nauczycieli”

zaprasza do współpracy i do dzielenia się uwagami o zamieszczanych w piśmie artykułach.

Propozycje artykułów możecie Państwo przysyłać pocztą (wydruk i CD) lub pocztą elektroniczną pod adresem: forum@womkat.edu.pl

Przypominamy, że na stronie RODN „WOM” (www.womkat.edu.pl) znajduje się **forum dyskusyjne**.

Z oferty wydawniczej RODN „WOM” w Katowicach

Praca zbiorowa

IV Wojewódzki Konkurs na Najciekawszy Scenariusz Lekcji Języka Polskiego. Prace wyróżnione. Szkoły podstawowe

Praca zbiorowa

IV Wojewódzki Konkurs na Najciekawszy Scenariusz Lekcji Języka Polskiego. Prace wyróżnione. Gimnazja, szkoły ponadgimnazjalne

Publikacje do nabycia w siedzibie ośrodka w Katowicach przy ul. kard. S. Wyszyńskiego 7

² J. A. Rimbaud: *Poezje*. Warszawa 1956, s. 132 – 133.

PROGRAM NAUCZANIA RETORYKI

JAKUB PADEWSKI

Pytanie dotyczące zasadności wprowadzania zajęć z retoryki w szkołach ponadgimnazjalnych wydaje się pytaniem retorycznym. W czasach, w których zalewani jesteśmy rozmaitymi informacjami i musimy dokonywać ich selekcji, gdy przekonujemy się, że w wielu przestrzeniach życia sensy raczej są negocjowane niż odkrywane¹, kiedy, jak zauważa Stanley Fish, postawa człowieka retorycznego (*homo rhetoricus*) zyskuje przewagę nad postawą człowieka poważnego (*homo seriosus*)² trudno nie wskazywać na znaczenie dyskursu, którym się posługujemy, i nie uświadamiać młodzieży kreacyjnej mocy języka. Umiejętność krytycznego odniesienia do takiej rzeczywistości jest niezwykle istotna.

Prezentowany program nauczania retoryki został wdrożony w klasie drugiej o profilu filmowo-teatralnym w VIII LO w Gliwicach jako przedmiot uzupełniający (były to zatem zajęcia obowiązkowe dla uczniów). Motywacją do wprowadzenia tego typu lekcji była odpowiedź na sytuację, którą zarysowałem powyżej, oraz pragnienie, by wyposażać młodzież w wiedzę i umiejętności z zakresu retoryki, która wydaje się kluczowa w wykształceniu humanistycznym oferowanym uczniom klasy filmowo-teatralnej. Wprowadzeniu zajęć z retoryki przyświecał jeszcze jeden praktyczny cel – przygotowanie do części ustnej matury z języka polskiego.

W roku szkolnym 2013/14 udało się zrealizować wszystkie założone w programie cele, także ten najważniejszy – przygotowanie i wygłoszenie mowy przez młodzież.

Na realizację zajęć przewidzianych jest 30 godzin lekcyjnych. Prezentowany program zakłada zapoznanie uczniów z wiedzą teoretyczną (historią, podstawowymi pojęciami, postaciami wybitnych oratorów) i praktyczną. Każdy bowiem

uczestnik po ukończeniu kursu retoryki ma być przygotowany zarówno do opracowania własnych mów, jak i analizy innych wypowiedzi, więcej – świadomego odbioru rozmaitych komunikatów.

■ Bibliografia:

1. H. Karaś, E. Wierzbicka-Piotrowska: *Wśród znaków kultury. Kształcenie językowe. Retoryka. Podręcznik dla liceum ogólnokształcącego, liceum profilowanego i technikum. Zakres podstawowy i rozszerzony*. Kielce 2002.
2. M. Korolko: *Sztuka retoryki. Przewodnik encyklopedyczny*. Warszawa 1998.
3. H. Lausberg: *Retoryka literacka. Podstawy wiedzy o literaturze*. Oprac. i wstępem poprzedził A. Gorzkowski. Bydgoszcz 2002.
4. J. Lichański: *Co to jest retoryka*. Kraków 1996.
5. *Retoryka*. Pod red. M. Skwary. Gdańsk 2008.
6. A. Załazińska, M. Rusinek: *Co ty mówisz? Magia słów, czyli retoryka dla dzieci*. Łódź 2013.
7. J. Ziomek: *Retoryka opisowa*. Wrocław i in. 1990.

■ Cele ogólne

Wiedza:

- Zapoznanie uczniów z historią retoryki.
- Przedstawienie podstawowych pojęć związanych z retoryką.
- Wskazanie znaczenia retoryki we współczesnym świecie.

Umiejętności:

- Wspomaganie umiejętności analizowania przemów oraz konstruowania własnych wystąpień.
- Doskonalenie sprawności językowej.
- Kształtowanie umiejętności korzystania z różnych źródeł wiedzy.
- Rozwijanie umiejętności samodzielnego myślenia.

Postawy:

- Uwrażliwienie na znaczenie słów.
- Wskazywanie wagi umiejętności sprawnego posługiwania się językiem.
- Doskonalenie relacji interpersonalnych.

■ Cele szczegółowe

Wiedza. Uczeń zna:

- pojęcia: retoryka, retor, orator, propaganda, nowomowa, *inventio*, *dispositio*, *elocutio*, *memoria*, *actio*, okres retoryczny, mnemotechnika, *ars memoriae*, trop, figura języka, figura myśli, narracja, relacja, opinia,
- wybitnych mówców, teoretyków retoryki,
- historię retoryki,
- budowę mowy i sposoby jej przygotowywania,
- dwa źródła dialogu,
- sposoby argumentowania,
- style retoryczne,
- sposoby kompozycji mowy,
- podstawowe sposoby wyrażania,
- różne rodzaje mów,
- techniki zapamiętywania,
- cechy dobrego mówcy,
- podstawowe wiadomości z fonetyki.

Umiejętności. Uczeń:

- wskazuje podstawowe chwyt w reklamach, publicznych wypowiedziach,
- potrafi wskazać różnice pomiędzy perswazją a manipulacją, retoryką a sofistyką,
- formułuje interesujący temat przemówienia, tytuł, tezę, argumenty, kontrargumenty,
- praktycznie wykorzystuje zdobytą wiedzę nt. budowy przemówienia i etapów jej przygotowywania,
- rozpoznaje odpowiednie tropy, figury języka, figury myśli, sposoby argumentowania, typy kompozycji, style retoryczne,
- dyskutuje nt. wybranych przemówień, wykorzystując odpowiednią terminologię,
- doskonalą technikę redagowania różnych tekstów,
- wykorzystuje wiedzę z zakresu fonetyki,
- doskonalą pamięć i umiejętność występowania na forum.

¹ Por.: A. Burzyńska, M. P. Markowski: *Teorie literatury XX wieku. Podręcznik*. Kraków 2006, s. 478.

² S. Fish: *Interpretacja, retoryka, polityka. Eseje wybrane*. Pod red. A. Szahaja. Wstęp do polskiego wydania esejów R. Rorty. Kraków 2008, s. 440.

Postawy. Uczeń:

- dostrzega ciągłość kultury – widzi związki starożytności ze współczesnością,
- jest wrażliwy na piękno języka,

- potrafi dostrzec elementy manipulacji,
- dostrzega znaczenie retoryki we współczesnym świecie,
- łączy retorykę z etyką,

- potrafi pracować w grupie, jak i indywidualnie, realizować określone zadania,
- szanuje odmienne opinie.

Tematyka zajęć i treści nauczania

Lp.	Tematyka zajęć	Treści nauczania
1.	Przedstawienie celów zajęć, wymagań edukacyjnych, przedmiotowego systemu oceniania	Znajomość celów zajęć, wymagań edukacyjnych, przedmiotowego systemu oceniania.
2.	O sobie samym. Sztuka autoprezentacji	Przygotowanie krótkiej autoprezentacji, doskonalenie umiejętności publicznego występowania, ze zwróceniem szczególnej uwagi na poprawność językową, mowę ciała.
3.	Co to jest retoryka?	Wyjaśnienie pojęć: retoryka, retor, orator. Początki retoryki. Poznanie sylwetki Empedoklesa, Koraksa, Isokratesa, Demostenesa, Arystotelesa, Cyserona, Kwintyliana.
4.	Po co nam retoryka?	Poszukiwanie podstawowych chwytów językowych w reklamach (radiowych, telewizyjnych), publicznych wypowiedziach.
5.	Pomiędzy retoryką a sofistyką	Wyjaśnienie pojęcia <i>sophistika</i> , najważniejszych sofistów. Wskazanie różnic pomiędzy sofistyką a retoryką.
6.	Perswazja i manipulacja	Wskazanie różnic pomiędzy perswazją a manipulacją. Analiza fragmentów <i>Dialogów</i> Platona nt. przekonywania. Przypomnienie pojęć: propaganda, nowomowa. Wskazywanie sposobów przekonywania w określonych komunikatach.
7.	Dialog – czy zawsze musimy przekonywać?	Dwa źródła dialogu: filozofia grecka i tradycja biblijna, podstawowe założenia filozofii dialogu w ujęciu Martina Bubera.
8.	Retoryka w średniowieczu	Znaczenie retoryki w średniowieczu. Początki retoryki w Polsce. Analiza fragmentów kroniki Galla Anonima i Wincentego Kadłubka.
9.	Jak przygotować mowę?	Przedstawianie etapów przygotowywania mowy, zapoznanie z terminami: <i>inventio</i> , <i>dispositio</i> , <i>elocutio</i> , <i>memoria</i> , <i>actio</i> .
10.	Na początku jest inwencja i dyspozycja...	Poszukiwanie interesującego tematu przemówienia, formułowanie tezy, argumentów, kontrargumentów; znajomość rodzajów mów.
11.	Tytuł to połowa sukcesu?	Ćwiczenia redakcyjne – dostrzeganie znaczenia dobrze zredagowanych tytułów i umiejętność ich formułowania.
12.	Sztuka opowiadania	Analiza pojęć: narracja, relacja, opinia, redagowanie krótkich tekstów będących częścią dłuższej przemowy.
13.	Perswazja i argumentacja	Trzy rodzaje argumentów (logiczne, emocjonalne, oparte na wiedzy i doświadczeniu); poszukiwania różnego typu argumentów dotyczących wybranych zagadnień, nazywanie typu zastosowanych argumentów w wybranych tekstach.
14.	Jak zbudowane jest przemówienie?	Budowa przemówienia, poznanie różnych wzorów kompozycji mowy (chronologiczne następstwo członów, postać dedukcyjna, postać indukcyjna, postać osiągania kompromisu), próba rozpoznania określonego modelu kompozycyjnego w wybranych tekstach.
15.	<i>Elocutio</i> , czyli nauka o wyrażaniu	Podstawowe zasady wyrażania: poprawność, przejrzystość, stosowność; układanie fragmentów przemówień uwzględniających te założenia.
16.	Tropy i figury	Środki ozdabiania i argumentowania: tropy, figury słów i figury myśli, wskazywanie wybranych środków w określonych tekstach.
17.		
18.	Style retoryczne	Poznanie stylów retorycznych. Terminy: styl niski, wysoki, średni. Określanie zastosowanego stylu w przeczytanych tekstach.
19.	Planujemy własną przemowę	Przygotowywanie przemówienia, ćwiczenia redakcyjne.
20.	Retoryka w renesansie	Znaczenie retoryki w wykształceniu humanistycznym, retoryka na tle demokracji szlacheckiej. Postaci: Erazma z Rotterdamu, Piotra Skargi, Stanisława Orzechowskiego.
21.	Okres retoryczny	Pojęcie: okres retoryczny; umiejętność wskazywania okresów retorycznych w przemówieniach.
22.	Przygotowania do wygłoszenia własnej mowy.	Praktyczne porady, ćwiczenia warsztatowe.
23.	<i>Memoria</i> – jeden z etapów przygotowywania się do wygłoszenia mowy.	Terminy: mnemotechnika, <i>ars memoriae</i> . Wybrane zagadnienia dotyczące sztuki zapamiętywania. Techniki zapamiętywania. Ćwiczenia sprawdzające umiejętność wykorzystania znajomości technik zapamiętywania.
24.		
25.	<i>Actio</i> – mówca w akcji.	Język a mowa ciała. Przykazania dobrego mówcy. Przypomnienie wiadomości z fonetyki.
26.	Wygłaszamy przemówienia – prezentacja wyników pracy.	Prezentacja prac uczniów.
27.	Wygłaszamy przemówienia – prezentacja wyników pracy.	Prezentacja prac uczniów.
28.	Retoryka od XVII w. do współczesności	Miejsce retoryki w kulturze analizowanego okresu. Wybitni mówcy. Retoryka w humanistyce (m.in. przypadek F. Nietzschego, S. Fisha, H. White'a).
29.	Co to znaczy być dobrym mówcą?	Dobry mówca w tekstach Kwintyliana, Tacyty, Cyserona. Znaczenie etyki w retoryce.
30.	Przeglądamy się mistrzowi...	Szczegółowa analiza (<i>inventio</i> , <i>dispositio</i> , <i>elocutio</i>) <i>Pierwszej mowy przeciwko Katylinie</i> .

➤ **Metody pracy:** wykład, praca z tekstem, dyskusja, technika zdań niedokończonych, *burza mózgów*, projekt.

➤ **Formy pracy:** praca indywidualna, grupowa, zbiorowa.

➤ **Środki dydaktyczne:** karty pracy, prezentacje multimedialne, materiały przygotowane przez nauczyciela.

Wybór metod, form i środków nauczania jest uzależniony od indywidualnych potrzeb uczniów.

➤ **Przewidywane osiągnięcia**

Uczeń:

- potrafi wykorzystywać wiedzę teoretyczną z zakresu retoryki w odbiorze różnych komunikatów,
- odważnie formułuje swoje sądy, szanuje wypowiedzi innych,
- przekonuje do swoich racji,
- przygotowuje przemowę na dowolny temat,
- sprawnie posługuje się językiem polskim,
- potrafi zrekonstruować zarysy historii retoryki,
- posługuje się specjalistyczną terminologią z zakresu retoryki.

➤ **Sposób ewaluacji efektów realizacji zajęć**

Na zajęciach z retoryki nie przewiduje się typowych odpowiedzi ustnych. Najważniejsza bowiem ma być aktywność uczniów, umiejętność formułowania własnych opinii, zaangażowanie w pracę na lekcji, wykorzystywanie różnych źródeł wiedzy. Nie wyklucza to jednak kontrolowania stopnia opanowania materiału. Wiedza sprawdzana bowiem będzie podczas dyskusji, wykonywanych podczas lekcji ćwiczeń oraz w formie testu.

W drugim półroczu najważniejszym zadaniem uczniów będzie przygotowanie mowy, która prezentowana ma być na forum klasy. Jakość wykonania tego zadania w zasadniczy sposób wpłynie na ocenę roczną. Tak wielką wagę przypisuje się właśnie temu zadaniu, gdyż łączy ono zarówno wiedzę teoretyczną, jak i praktyczną. Ponadto przygotowywanie mowy metodą projektu wymaga od ucznia odpowiedzialności, umiejęt-

ności organizacji pracy własnej, samodzielnego poszukiwania informacji.

➤ **Wymagania edukacyjne**

Ocena niedostateczna. Uczeń:

- nie opanował podstawowych wiadomości i umiejętności;
- nie prowadzi notatek;
- nie wykazuje zainteresowania przedmiotem.

Ocena dopuszczająca. Uczeń:

- zna podstawowe pojęcia z retoryki;
- potrafi wymienić najważniejsze nazwiska związane z retoryką;
- sytuuje początki retoryki w starożytnej Grecji;
- wykonuje na lekcji podstawowe ćwiczenia;
- z pomocą nauczyciela wskazuje w przemowie podstawowe elementy z teorii retoryki;
- wykazuje zainteresowanie przedmiotem.

Ocena dostateczna. Uczeń spełnia wymagania na ocenę dopuszczającą oraz:

- zrealizował projekt edukacyjny;
- zna (z niewielkimi uchybieniami) treści nauczania przewidziane w programie nauczania;
- przy niewielkiej pomocy nauczyciela analizuje przemowy, posługując się specjalistyczną terminologią;
- wykonuje na lekcji wszystkie ćwiczenia;
- formułuje własne poglądy.

Ocena dobra. Uczeń spełnia wymagania na ocenę dostateczną oraz:

- zna treści nauczania przewidziane w programie nauczania;
- samodzielnie analizuje przemowy, posługując się specjalistyczną terminologią;
- aktywnie uczestniczy w zajęciach.

Ocena bardzo dobra. Uczeń spełnia wymagania na ocenę dobrą oraz:

- wykazuje się inicjatywą;
- formułuje oryginalne wnioski;
- rozwiązuje nietypowe zadania;
- zawsze jest przygotowany do zajęć.

Ocena celująca. Uczeń spełnia wymagania na ocenę bardzo dobrą oraz:

- opanował wiedzę i umiejętności wykraczające poza zakres przewidziany w niniejszym programie lub

➤ odniósł znaczący sukces w konkursie sprawdzającym umiejętności i wiedzę z zakresu retoryki.

➤ **Przedmiotowy system oceniania**

- Uczeń zobowiązany jest do prowadzenia notatek i wykonywania poleconych przez nauczyciela zadań.
- Podczas zajęć oceniane są: wiedza, umiejętności oraz aktywność.
- Aktywność oceniana jest w formie plusów i minusów. Po zdobyciu dwóch plusów wpisywana jest ocena bardzo dobra, w przypadku uzyskania dwóch minusów – ocena niedostateczna. Wyjątkowe zaangażowanie może być nagrodzone oceną bardzo dobrą bez konieczności uzyskania dwóch plusów; analogicznie – rażący brak zaangażowania może skutkować oceną niedostateczną.
- W pierwszym półroczu przewidziany jest sprawdzian wiadomości. W przypadku usprawiedliwionej nieobecności uczeń zobowiązany jest do nadrobienia zaległości w ciągu dwóch tygodni, w terminie uzgodnionym z nauczycielem.
- W drugim półroczu przewidziane jest wykonanie projektu edukacyjnego, którego realizacja ma zasadniczy wpływ na ocenę roczną. W przypadku usprawiedliwionej nieobecności uczeń zobowiązany jest do niezwłocznego uzupełniania zaległości.
- Istnieje jedynie jednorazowa możliwość poprawy oceny.
- Projekt edukacyjny oceniany jest w pięciu kategoriach (*inventio, dispositio, elocutio, memoria, actio*), w każdej z kategorii można uzyskać od 0 do 5 punktów.
- Prace uczniów oceniane są według następującego schematu: ocena niedostateczna: < 30% możliwych do uzyskania punktów; ocena dopuszczająca: 30% – 49% możliwych do uzyskania punktów; ocena dostateczna: 50% – 74% możliwych do uzyskania punktów; ocena dobra: 75% – 90% możliwych do uzyskania punktów; ocena bardzo dobra: 90% < możliwych do uzyskania punktów.